

**UNIVERZITA KARLOVA**

**Právnická fakulta**

**Zuzana Haasová**

**Nepřímé pachatelství**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 12. 11. 2018

### **Čestné prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 121 514 znaků včetně mezer.

V Praze dne 18. 12. 2018

.....  
Zuzana Haasová

## **Poděkování**

Děkuji svému vedoucímu JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D., za velmi vstřícný přístup a cenné připomínky při psaní této práce. Zároveň děkuji i své rodině a příteli Honzovi za podporu během celého studia.

# Obsah

Úvod.....	1
1 Historický vývoj vnímání nepřímého pachatelství.....	2
1.1 Období za účinnosti zákona číslo 117/1852 Sb. ....	3
1.2 Období za účinnosti zákona číslo 86/1950 Sb. ....	6
1.3 Období za účinnosti zákona číslo 140/1961 Sb. ....	8
1.4 Období za účinnosti zákona číslo 40/2009 Sb. ....	11
2 Pachatel.....	14
2.1 Zákonné podmínky pro trestní odpovědnost pachatele.....	15
2.2 Skutková podstata trestného činu.....	18
2.3 Nepřímý pachatel .....	22
2.3.1 Zákonná úprava.....	23
2.3.2 Dominance v nepřímém pachatelství.....	25
2.3.3 Způsobení těžšího následku .....	26
3 Živý nástroj.....	28
3.1 Osoba neodpovědná pro svůj věk .....	29
3.2 Osoba neodpovědná pro nepřičetnost .....	31
3.3 Osoba jednající v omylu.....	33
3.3.1 Omyl skutkový.....	34
3.3.2 Omyl právní .....	36
3.4 Osoba jednající za okolnosti vylučující protiprávnost.....	36
3.4.1 Krajní nouze.....	37
3.4.2 Nutná obrana.....	40
3.4.3 Svolení poškozeného .....	41
3.4.4 Přípustné riziko .....	41
3.4.5 Oprávněné použití zbraně .....	42
3.4.6 Výkon povinností.....	43
3.5 Osoba sama nejednající.....	44
3.6 Osoba nejednající zaviněně.....	45
3.7 Osoba nejednající ve specifickém úmyslu či pohnutce.....	45
4 Vymezení nepřímého pachatelství vůči dalším formám pachatelství.....	47
4.1 Přímé pachatelství .....	47
4.1.1 „Nepřímé pachatelství přímé“ .....	49
4.2 Spolupachatelství .....	50
4.3 Účastenství .....	51
5 Specifika nepřímého pachatelství u právnických osob .....	54
Závěr .....	57
Seznam zkratk .....	59
Seznam použitých zdrojů.....	60
Abstrakt.....	65
Abstract.....	66

# Úvod

Nepřímé pachatelství je tématem, o kterém nebývají psány samostatné monografie, ba dokonce v nich často není nepřímému pachatelství věnována ani samostatná kapitola. Hlavní důvod vidím v nepřiliš častém výskytu nepřímého pachatelství v praxi. Dále se možná nepřímé pachatelství jeví jako natolik jasný a srozumitelný institut, že se nepovažuje za nutné se mu věnovat tak podrobně jako jiným formám pachatelství. I přes takovéto argumenty je třeba vyzdvihnout důležitost se nepřímým pachatelstvím zabývat, neboť jde o institut samotného základu trestní odpovědnosti a jako takový by dle mého názoru větší pozornost zasloužil.

Vhodným časem pro psaní článků a jiných prací bývá v první řadě období příprav a přijímání novel a nových zákonů. Prospěť však může i určitý odstup, protože nám umožňuje zohlednit názory více autorů, a také dá čas soudům, aby se vyjádřily a ukázaly, jak na věc budou nahlížet a jak ji aplikují. Nepřímé pachatelství se dočkalo své zákonné úpravy 1. 1. 2010, což mi dává bezmála devět let odstup, které chci zohlednit a využít. Cílem této práce tak je podat ucelený pohled na právní úpravu nepřímého pachatelství a poukázat na případné nedostatky či problémy, ke kterým by v praxi mohlo docházet.

Vedle toho se zaměřím také na historii a postoje autorů k nepřímému pachatelství v kontextu několika trestních zákoníků, protože názory se různily, v případě některých autorů i vyvíjely. Jelikož znaky trestného činu musí naplnit nepřímý pachatel stejně jako každý jiný pachatel, také ty stručně rozeberu. Takovýto teoretický základ využiji též v další části své práce při analýze živých nástrojů a důvodů jejich plné či částečné neodpovědnosti.

V práci se budu věnovat taktéž rozdílům mezi pachatelem nepřímým, přímým, spolupachatelem a účastníkem. Na závěr rozeberu také úpravu trestní odpovědnosti právnických osob a vyzdvihnu její odlišnosti vůči fyzickým osobám v oblasti nepřímého pachatelství.

# 1 Historický vývoj vnímání nepřímého pachatelství

Institut nepřímého pachatelství rozhodně není institutem, který by byl v minulosti naukou všeobecně přijímán. Byl také zákonodárcem dlouhý čas opomíjen a do textu trestního zákona vtělen až s účinností zákona č. 40/2009 Sb., tedy až 1. 1. 2010.

Zásadní roli ve vnímání nepřímého pachatelství a přesvědčení o nutnosti jeho praktického využívání hraje akcesorita účastenství, tj. závislost trestní odpovědnosti účastníka na trestní odpovědnosti pachatele. Rozdíly mezi účastníkem trestného činu a nepřímým pachatelem trestného činu se budu blíže zabývat v kapitole 4.3, lze však říci, že na první pohled nemusí být snadné je rozeznat.

V dnešní době, kdy je TZ postaven právě na zásadě akcesority účastenství, je konstrukce nepřímého pachatelství nezbytná. Mohou totiž nastat situace, kdy osoba, jež způsobila trestněprávně relevantní následek, nebude z určitých důvodů, jako např. nedostatek věku nebo jednání v omylu, trestně odpovědná. Za takových okolností nebude moci být odpovědný ani návodce, pomocník nebo organizátor. Takový stav je často v pořádku. Pokud není stíhán pachatel, proč by měl být stíhán účastník?

Ovšem v případě, kdy osoba užije k trestnému činu úmyslně osobu neodpovědnou, tzv. živý nástroj, je pachatelem ona. Takový pachatel se označuje za pachatele nepřímého. Jeho příkladem je rodič, který navede své desetileté dítě ke krádeži, nebo lupič, který si od zámečnicka nechá otevřít dveře cizího bytu, tvrdíce mu, že je to jeho byt a své klíče si zapomněl uvnitř.

Případy nepřímého pachatelství jsou natolik nebezpečné a společensky škodlivé, že je třeba jejich pachatele trestně stíhat. Institut nepřímého pachatelství je tedy v dnešní době nutný a nezastupitelný.

V dobách, kdy akcesorita účastenství neplatila, bylo možné potrestat účastníka trestného činu i v případě, kdy samotný pachatel nebyl trestně odpovědný. Docházelo tak k tomu, že nepřímý pachatel, jak je vnímán dnes, byl považován a odsuzován jako účastník trestného činu. Nevznikal problém, že takové činy zůstaly nepotrestány, a proto nevyčítám některým tehdejším teoretikům, že se jim nepřímé pachatelství jevilo

zbytečné. Akcesorita účastenství tak hraje klíčovou roli při pochopení kontextu vývoje nepřímého pachatelství, a proto se v této části zaměřím na oba dva tyto instituty a jejich úpravu v jednotlivých trestních zákonících platných na českém území od roku 1918.

## 1.1 Období za účinnosti zákona číslo 117/1852 Sb.

Po vzniku Československa na území Čech, Moravy a Slezska ještě dlouho platil rakouský trestní zákoník č. 117/1852. Jak říká Milota, tento zákoník byl vlastně pouhým přepracováním zákoníku z roku 1803, přičemž ten má svůj původ zase v trestním zákonu Josefa II. z roku 1787. Na Slovensku platil jiný trestní zákoník, a to zákon z roku 1878 spolu s trestní novelou č. XXXVI z roku 1908. Vedle trestního zákoníku platily v celém Československu ještě tzv. vedlejší zákony, které se týkaly pouze konkrétních částí trestního práva, a které díky své celorepublikové platnosti trestní právo začínaly unifikovat.<sup>1</sup> Tím však docházelo i k roztržičnosti a nepřehlednosti úpravy.<sup>2</sup>

Pracovalo se na několika nových osnovách nového sjednoceného trestního zákoníku, až do roku 1950 však nebyl žádný schválen.

Storch ve své knize z roku 1907 uvádí: „*Také úmyslné použití činnosti cizí může zakládati pachatelství tak zv. nepřímé čili fingované.*“<sup>3</sup> Užívá pojem fingované pachatelství rovnocenně s dnes již zažitým nepřímým pachatelstvím. Storch uvádí i výčet 3 případů, ve kterých právě k takovému fingovanému pachatelství dochází, a to:

- i) navedení nepřičetného člověka ke spáchání trestného činu nebo napomáhání mu v tom;
- ii) přinucení někoho absolutním fyzickým násilím ke spáchání trestného činu;
- iii) vzbuzení omylu nebo využití omylu druhého tak, že pak nelze mluvit o úmyslu jednajících osoby.

---

<sup>1</sup> MILOTA, Albert. Učebnice obojího práva trestního, platného v Československé republice. V Kroměříži: J. Gusek, 1926, s. 7.

<sup>2</sup> FILIPOVSKÝ, Jan, Jan TOLAR a Adolf DOLENSKÝ. O obecné části trestního zákona. 1. vyd. Praha: Orbis, 1951, s. 29. Nový právní řád.

<sup>3</sup> STORCH, František. Rakouské právo trestní hmotné. 4., autorisované vyd. Praha: Všehrd, 1907, s. 66.

Storch dále mluví o akcesorní povaze účastenství. Říká, že o účastenství může jít pouze v případě, kdy existuje pachatel, který se dopustil trestného činu nebo se o něj alespoň pokusil, aniž by od něj v tomto stadiu sám dobrovolně ustoupil.<sup>4</sup> Jeho vnímání nepřímého pachatele je tak dost podobné tomu dnešnímu, a přestože neobsáhl všechny případy, vypočetl ty nejčastější. Někomu by mohlo chybět využití osoby neodpovědné z důvodu nedostatku věku, avšak tyto děti byly považovány za nepřičetné, a tak i ony byly zahrnuty Storchovým výčtem.

Naopak značně záporný postoj k nepřímému pachatelství má Prušák. Uvádí dokonce, že „*uměle konstruovaný pojem nepřímého pachatelství je naprosto neužitečný a zbytečný*“<sup>5</sup> a ani rakouské trestní právo s tímto institutem nijak nepočítá. Ten, kterého teorie považuje za nepřímého pachatele, je podle Prušáka buď pachatelem přímým, spolupachatelem, návodcem anebo pomocníkem. Pachatele přímého vidí například i u fyzického donucení druhé osoby. Ke spáchání činu dochází tím, že pachatel druhému tzv. „vede ruku“, a tak sám jedná vlastnoručně, jelikož „vedení ruky“ lze srovnat s použitím např. sečné zbraně nebo kousavého psa.<sup>6</sup>

Toto pojetí by se částečně dalo považovat za základ pro pojem živý nástroj, když ho Prušák staví naroveň s nástroji neživými jako jsou nože a sekery. Lze tak demonstrovat fakt, že trestnost činů považovaných jinými za nepřímé pachatelství se podle něj zajistí odlišnými způsoby, a institut nepřímého pachatele tak není potřeba.

Prušák ale k podpoření svého názoru o zbytečnosti institutu nepřímého pachatelství dává jako příklady různé vlastnoruční delikty, např. křivou přísahu a cizoložství.<sup>7</sup> Tyto skutky skutečně nelze spáchat ve formě nepřímého pachatelství, takových deliktů je však jen zlomek a nelze na jejich základě názor o nepřímém pachatelství paušalizovat i na ostatní trestné činy.

---

<sup>4</sup> STORCH, František. *Rakouské právo trestní hmotné*. 4., autorisované vyd. Praha: Všehrad, 1907, s. 72-73.

<sup>5</sup> PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. Praha: Všehrad, 1912, s. 129.

<sup>6</sup> Tamtéž, s. 129-130.

<sup>7</sup> Tamtéž, s. 129.



Důvod, že tento institut je tak rozšířený a teorií přijímaný, vidí pouze v potřebě potrestat ty, kteří nejsou naukou považováni za přímé pachatele, a které kvůli akcesoritě nelze potrestat jako účastníky.<sup>8</sup>

Nepřímé pachatelství bylo naopak respektováno Milotou, jenž ho zmiňuje hned vedle pachatelství přímého, účastenství a spolupachatelství. Podle něho je tedy pachatelem i osoba, která dá spáchat trestný čin jině trestně neodpovědné osobě, např. nepřičetnému, mýlícímu se nebo donucenému.

Užití takto neodpovědné osoby jako nástroje připodobňuje k použití cvičeného zvířete,<sup>9</sup> stejně jako to dělá později Kallab.<sup>10</sup>

Dalším autorem této doby je Miříčka, podle něhož je nepřímé pachatelství sice obecně přijímáno, avšak sám s použitím tohoto institutu ne vždy souhlasí. Z jeho pohledu je pomoc nepřičetnému považována za účastenství, nikoli nepřímé pachatelství. Naopak jako přímé pachatelství vnímá vzbuzení nebo využití omylu živého nástroje či případ *vis absoluta*.<sup>11</sup> Z toho lze vyvodit, že institut nepřímého pachatelství by Miříčka použil opravdu výjimečně.

Naproti tomu Kallab nijak nepochybuje o potřebě nepřímého pachatelství a dokonce ho ve své knize i vymezuje vůči návodu. Činnost jednající osoby, v tomto případě navedeného, podle něj vykazuje po psychické i fyzické stránce všechny znaky toho trestného činu, o který návodci jde. Naproti tomu nepřímý pachatel využívá činnost jednající osoby pouze jako nástroje k dosažení vlastních úmyslů a té se proto nedostává některé z podstatných náležitostí trestného činu. Osoba, jež čin uskutečnila, pak za něj není odpovědná, neboť byla využita pouze jako jakýkoliv jiný nástroj, který může pachatel k trestnému činu použít, jako třeba cvičené zvíře.

---

<sup>8</sup> PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. Praha: Všehrad, 1912, s. 129.

<sup>9</sup> MILOTA, Albert. *Učebnice obojího práva trestního, platného v Československé republice*. V Kroměříži: J. Gusek, 1926, s. 35.

<sup>10</sup> KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. V Praze: Melantrich, 1935, s. 71. Vysokoškolské rukověti. Řada spisů právnických a hospodářských.

<sup>11</sup> MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. 10. vyd. Praha: Všehrad, 1932, s. 80-81.

Již tehdy platilo, že účastníkovi náleží trest stejné trestní sazby jako pachateli. Mezi činem účastníka a činem pachatele byl akcesorický vztah, avšak pouze v nejnižší míře. Aby byl čin účastníka trestný, bylo požadováno, aby i čin hlavní byl trestný. Nezáleželo na tom, zda šlo pouze o pokus takového činu nebo zda pachatel nebyl trestně odpovědný.<sup>12</sup>

Kvůli faktu, že účastenství nebylo přísně akcesorní, a nepřímého pachatele podle dnešního pojetí tak bylo možno postihnout jako návodce, považovali někteří nepřímé pachatelství za zbytečné. Ovšem Kallab věřil, že nepřímé pachatelství je natolik specifické nejen díky tomu, že pomáhá potrestat jednání, které by jinak bylo nepostižitelné, ale hlavně proto, že osoba, skrze kterou byl čin spáchán, není vůbec pachatelem, ale pouhým nástrojem k provedení trestného činu, a je nutno tak na ni pohlížet.<sup>13</sup>

O nepřímém pachatelství se ve své knize z roku 1947 zmiňuje i Solnař. Považuje ho nicméně za pouhé východisko z beztrestnosti účastníků při neodpovědnosti navedeného v právních systémech fungujících na principu těsnější akcesority.<sup>14</sup>

Je však nutné zmínit, že Solnař postupem času svůj názor na nepřímé pachatelství pozměnil a považoval ho za důležitý instrument i přesto, že v době jeho dalších knih byla odpovědnost účastníků stále nezávislá na odpovědnosti pachatele.

## **1.2 Období za účinnosti zákona číslo 86/1950 Sb.**

V § 7 odst. 3 zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákoníku, bylo doslova uvedeno: „*Trestnost návodce a pomocníka není závislá na trestnosti přímého pachatele.*“ I tento trestní zákon tak byl založen na zásadě osamostatnění účastenství. Z odst. 4 dále plynula trestnost i pouhého pokusu návodu nebo pomoci. Definice pachatele zde chyběla, což lze brát jako nedostatek, neboť je nutné odlišit pachatele od ostatních institutů, jakými jsou spolupachatel nebo účastník.

---

<sup>12</sup> MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. 10. vyd. Praha: Všehrd, 1932, s. 81.

<sup>13</sup> KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. V Praze: Melantrich, 1935, s. 74. Vysokoškolské rukověti. Řada spisů právnických a hospodářských.

<sup>14</sup> SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947, s. 102.

Nicméně za situace, kdy tyto další instituty jsou legislativcem jasně vymezeny, nemusí být absence definice pachatele vnímána *a priori* negativně. Kmec se nad tím ve svém článku pozastavuje a dochází k závěru, že již ze skutkových podstat trestných činů lze vyvodit, kdo je pachatel, tedy ten, kdo spáchal trestný čin. Jediným důvodem k výslovnému zakotvení pachatelství v obecné části trestního zákoníku je pro Kmece ustanovení nepřímého pachatelství.<sup>15</sup> A jelikož v tomto zákoně k žádnému vymezení nepřímého pachatele nedošlo, myslím, že se tento nedostatek dá přejít.

V učebnici O obecné části trestního zákona z roku 1951 je autory poukázáno na odpoutání trestnosti účastníka od trestnosti pachatele v souvislosti se zbytečností nepřímého pachatelství. Vedle toho je tu zmíněna i nová konstrukce činů dětí a nepřičetných, které jsou nově pojímány jako činy trestné, avšak jejich trestní odpovědnost je vyloučena. Z těchto důvodů autoři usuzují, že v takových případech nebude nutné využívat nepřímé pachatelství, protože si půjde vystačit s jinými instituty.<sup>16</sup>

V roce 1957 byla vydána učebnice Československé trestní právo, na které se podíleli převážně členové pražské a bratislavské katedry trestního práva a lze v ní číst názor jiný. Autorům se zdá pojem nepřímého pachatelství nepřesný a sami takového pachatele považují za pachatele přímého, neboť mají za to, že i ten může k provedení činu užít živý nástroj, který sám nejedná nebo u něj chybí zavinění.<sup>17</sup>

Solnař ve své knize o účastenství z roku 1959 již respektuje význam nepřímého pachatelství i v době platnosti zásady osamostatnění účastenství. O této problematice se zde také více rozepisuje. Svůj postoj týkající se důležitosti institutu nepřímého pachatelství vyjadřuje mimo jiné i tvrzením, a já s ním souhlasím, že: „*je však kvantitativní rozdíl mezi pachatelstvím a návodem a je i rozdíl mezi jejich hodnocením v očích společnosti*“. Návodce totiž svede ke spáchání trestného činu jinou, avšak plně

---

<sup>15</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (10), s. 21.

<sup>16</sup> FILIPOVSKÝ, Jan, Jan TOLAR a Adolf DOLENSKÝ. *O obecné části trestního zákona*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1951, s. 87. Nový právní řád.

<sup>17</sup> *Československé trestní právo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957, s. 284. Učebnice. ISBN (Brož.).

trestně odpovědnou osobu, která si je vědoma následků, naproti tomu nepřímý pachatel zneužívá osobu trestně neodpovědnou k dosažení vlastních cílů.<sup>18</sup>

Na tuto Solnařovu knihu reaguje svým článkem Vybíral. K tématu nepřímého pachatelství se vyjadřuje nejprve tak, že zabývat se jím má svůj význam, avšak sám vzápětí dospívá k názoru, že nepřímé pachatelství je institut zbytečný, uměle vykonstruovaný a nepřirozený, když přirovnává lidské osoby k pouhým nástrojům. Se Solnařovým tvrzením o nerovnosti morálního odsouzení návodce osoby trestně odpovědné a neodpovědné souhlasí. Rozdíl však vidí v jeho řešení. Místo konstrukce nepřímého pachatelství dává přednost vyšší výměře trestu z důvodu přitěžující okolnosti.

V závěru tak Solnařovi doporučuje, aby opětovně zvážil svůj dřívější názor, tedy že konstrukce nepřímého pachatelství má praktický smysl v právních řádech postavených na zásadě akcesority účastenství.<sup>19</sup>

### **1.3 Období za účinnosti zákona číslo 140/1961 Sb.**

V zákoně č. 140/1961 Sb. byl nově v § 9 odst. 1 definován pachatel a také zde byla zakotvena zásada akcesority účastenství. Nadále tak bylo pro potrestání účastníka nutné, aby byl hlavní trestný čin dokonán, nebo aby se o něj trestně odpovědný pachatel alespoň pokusil. Pokud tato podmínka nebyla splněna, bylo možné jednání postihnout jen jako přípravu, která se na základě tohoto zákona stala obecně trestnou.

Vzhledem k těmto změnám v zákoně již nebylo pochyb, že institut nepřímého pachatelství je skutečně nutný. Jako doplněk akcesority účastenství, za který bývá považován, je schopný vyplňovat mezery v případech účasti na trestném činu osoby trestně neodpovědné a zabraňovat její beztrestnosti.<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup> SOLNAŘ, Vladimír. *Účastenství v československém socialistickém trestním právu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 41-42.

<sup>19</sup> VYBÍRAL, Boris. Nad novou knihou o účastenství v československém socialistickém trestním právu. *Právník*. 1960, s. 777-779.

<sup>20</sup> ŘÍHA, Jiří. *Účastenství v trestním právu* [online]. 2007, s. 106 [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/10897>. Vedoucí práce Jiří Jelínek.

Solnař ve své knize z roku 1964 nepřímého pachatele řadí hned vedle definice pachatele přímého. Nepřímým pachatelem je potom ten, kdo:

- i) užije osobu nepřičetnou (dítě);
- ii) užije osobu, která pro skutkový omyl nemohla porozumět svému jednání a není vinna;
- iii) donutí jinou osobu fyzickým násilím k jednání;
- iv) donutí druhého k jednání pod pohrůzkou a jedná-li tak osoba v krajní nouzi;
- v) zneužije svého práva dávat rozkazy, má-li osoba povinnost ho poslechnout; anebo
- vi) zneužije osobu jednající kulpózně.<sup>21</sup>

Ve své další knize z roku 1972 Solnař zmiňuje, že své místo měl institut nepřímého pachatelství již za zásady osamostatnění účastenství v trestním zákoně č. 86/1950 Sb., v té době však ještě mohl být předmětem diskuze. Naproti tomu po roce 1961, kdy nový trestní zákon nepřeje osamostatnění účastenství, již o nepřímém pachatelství nelze vést spory.<sup>22</sup>

Praktičtější stránkou se potom zabývá Kratochvíl ve svém článku Akcesorita účastenství, vývojová stadia trestného činu a nepřímé pachatelství. Právě posledně jmenovaný institut označuje s příchodem trestního zákoníku z roku 1961 v nauce a praxi za nepochybný, a to i přes jeho absenci v zákoně. Upozorňuje ale i na problémy, jež mohou nastat při právní kvalifikaci jednání, které z důvodu akcesority nepůjde posoudit jako účastenství. Bude možné je kvalifikovat buď jako přípravu, pokus anebo dokonaný trestný čin formou nepřímého pachatelství. O přípravu půjde podle Kratochvíla za situace, kdy ze strany naváděného nedojde k pokusu, a to ani fakticky, ani právně, přičemž sem spadá i příprava formou nepřímého pachatelství. Pokud ale chybí pokus pouze v právním smyslu a fakticky k němu došlo, jde o nepřímé pachatelství.<sup>23</sup>

---

<sup>21</sup> SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestní právo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, s. 159. Československé trestní právo.

<sup>22</sup> SOLNAŘ, Vladimír. *Základy trestní odpovědnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972, s. 283. Systém československého trestního práva.

<sup>23</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. Akcesorita účastenství, vývojová stadia trestného činu a nepřímé pachatelství. *Socialistické súdnictvo*. 1984, (6), s. 36-38.

Nepřímým pachatelstvím se zabývá ještě blíže, když souhlasí se Solnařem<sup>24</sup>, že jde o úmyslné použití jiné osoby jako živého nástroje ke spáchání trestného činu. Nadto dodává, že živý nástroj „*nesmí jednat zcela ve shodě (konformně) s úmyslem nepřímého pachatele, jehož postavení vůči živému nástroji je dominantní.*“ Nekonformností se tu myslí situace, kdy živý nástroj:

- i) nemá představu o úmyslu pachatele (např. použití nepřičetného, mýlícího se nebo osoby jednající z nedbalosti);
- ii) představu má, ale neztotožňuje se s úmyslem pachatele (např. donucení k trestnému činu prostřednictvím vis absoluta); nebo
- iii) se neztotožňuje s úmyslem nepřímého pachatele, přesto se mu ale podrobí a čin spáchá (např. donucení prostřednictvím vis compulsiva).

U zločinného rozkazu, se kterým se však jeho adresát ztotožní, se nejedná o analogii vis compulsiva, ale o trestnou součinnost.<sup>25</sup>

Po listopadu 1989 následovalo několik novel<sup>26</sup> trestního zákona č. 140/1961 Sb., čímž postupně docházelo k zásadní reformě trestního práva, k jeho demokratizaci a také modernizaci v souladu se světovými trendy.<sup>27</sup> Velkou změnou byl zánik obecné trestnosti přípravy, kdy ta byla nadále trestná jen u trestných činů s horní sazbou osm let a více. Trestný tím přestal být i pokus návodu u činů s nižší trestní sazbou, který byl do té doby obecně trestán právě jako příprava trestného činu.

§ 9 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., který definuje pachatele, aniž by zmínil nepřímé pachatelství, zůstal po celou dobu účinnosti zákona nezměněn a uvádí, že: „*Pachatelem trestného činu je, kdo trestný čin spáchal sám.*“<sup>28</sup> Tato formulace nebyla přijímána bez výhrad. Vytýkáno jí bylo zavádějící znění, ze kterého by se dalo vyvozovat, že

---

<sup>24</sup> SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestní právo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, s. 159. Československé trestní právo.

<sup>25</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. Akcesorita účastenství, vývojová stádia trestného činu a nepřímé pachatelství. *Socialistické soudnictvo*. 1984, (6), s. 38-39.

<sup>26</sup> Např. z. č. 159/1989 Sb., č. 175/1990 Sb., č. 557/1991 Sb., č. 290/1993 Sb. a další.

<sup>27</sup> NOVOTNÝ, Oto, Adolf DOLENSKÝ, Jiří JELÍNEK a Marie VANDUCHOVÁ. *Trestní právo hmotné*. 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 11. ISBN 80-86395-73-1.

<sup>28</sup> § 9 odst. 1 z. č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

pachatelem je pouze ten, kdo čin spáchal bez jakýchkoli pomocníků nebo jiných účastníků. Dal by se z ní vyvodit i závěr, že pachatel musí čin spáchat sám a neužívat k němu další osobu, což by vylučovalo nepřímé pachatelství. Tak tomu v praxi ale nebylo.

Nepřímý pachatel byl pravidelně zmiňován a vykládán v kapitolách učebnic o pachatelích. Poměrně často bylo v těchto knihách upozorňováno právě na nedostatek, kterým byla nepřítomnost pojmu nepřímého pachatele v zákoně. V učebnici Trestní právo hmotné z roku 2003 je konkrétně uvedeno, že: „*takové řešení lze naléhavě doporučit de lege ferenda*“.<sup>29</sup> Učebnice se dále věnuje možnostem odpovědnosti živého nástroje, ten podle ní může být:

- i) zcela neodpovědný (např. pro nepřítomnost);
- ii) omezeně odpovědný (např. za nedbalostní trestný čin, zatímco nepřímý pachatel je odpovědný za úmyslný trestný čin); nebo
- iii) odpovědný za jiný trestný čin než nepřímý pachatel.

Aby se jednalo o nepřímé pachatelství, musí mít nepřímý pachatel jak úmysl spáchat trestný čin, tak úmysl užít k tomu živý nástroj, tedy užít osobu nejednající, nejednající zaviněně nebo jednající kulpózně. Učebnice také zmiňuje i seznam případů, v nichž se jedná o nepřímé pachatelství.<sup>30</sup> Tento výčet koresponduje s výčtem Solnaře<sup>31</sup> z roku 1964.

#### **1.4 Období za účinnosti zákona číslo 40/2009 Sb.**

Do této kapitoly zahrnuji i názory a literaturu vzniklou před 1. 1. 2010, tzn. před účinností TZ, ale v jeho přímé spojitosti, neboť jde o názory vznikající v průběhu a v souvislosti s přípravou současného TZ.

V době příprav se diskutovalo, zda nový zákoník vybudovat na zásadě osamostatněného nebo akcesorního účastenství. Na základě podkladové studie se dospělo k názoru, že ideální volbou by bylo kombinovat obě zásady. Jednalo by se však o nepředstavitelně

---

<sup>29</sup> NOVOTNÝ, Oto, Adolf DOLENSKÝ, Jiří JELÍNEK a Marie VANDUCHOVÁ. *Trestní právo hmotné*. 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 229. ISBN 80-86395-73-1.

<sup>30</sup> Tamtéž, s. 228-229.

<sup>31</sup> SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestní právo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, s. 159. Československé trestní právo.

komplikovanou úpravu, a proto bylo rozhodnuto, že nejlepším a nejprůhlednějším řešením bude již ustálená akcesorita účastenství doplněná nepřímým pachatelstvím.

Již od zahájení příprav TZ bylo voláno po legální definici nepřímé formy pachatelství, aby nebylo nutno využívat extenzivní výklad ustanovení o pachateli tak, jak tomu bylo do té doby.<sup>32</sup> Takový extenzivní výklad je podle Kmece důvodem k zamyšlení. Jde totiž o institut týkající se samotného základu trestní odpovědnosti a je otázkou, do jaké míry se u takovýchto institutů považuje extenzivní výklad za výklad v mezích zákona.<sup>33</sup>

21. července 2004 byl Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky předložen vládní návrh trestního zákoníku, který, i když nebyl přijat, posloužil jako podklad pro aktuální TZ. Zákon č. 140/1961 Sb., byť byl čteně novelizován, stále pocházel z jiného období a byl poznamenán komunistickou ideologií. Úprava pachatele v návrhu v podstatě odpovídá znění v TZ, zahrnovala vymezení pachatele přímého i nepřímého. Další vládní návrh byl Poslanecké sněmovně předložen 25. února 2008, ten už byl přijat a zveřejněn ve Sbírce zákonů pod číslem 40/2009 Sb.

Mimo jiné TZ s účinností od 1. 1. 2010 přináší změny týkající se přípravy. Její trestnost se zužuje, když TZ požaduje, na rozdíl od předchozí, jednodušší úpravy, splnění 2 kumulativních podmínek:

- i) musí jít o přípravu zvláště závažného trestného činu<sup>34</sup>, a
- ii) TZ musí u příslušného trestného činu ve zvláštní části výslovně určit trestnost přípravy.

Jak říká důvodová zpráva, takovéto zúžení trestnosti přípravy není v porovnání s jinými státy ojedinělé. Vychází z myšlenky, že čím je závažnost konkrétního trestného činu vyšší, tím více vývojových stadií zasluhuje potrestání.<sup>35</sup>

---

<sup>32</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. České trestní právo v pohybu. *Trestní právo*. 1996, (4), s. 5.

<sup>33</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (10), s. 21.

<sup>34</sup> Dle § 14 odst. 3 TZ je zvláště závažný zločin takový úmyslný trestný čin, jehož horní hranice trestní sazby je nejméně deset let.

<sup>35</sup> Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, sněmovní tisk č. 140/0 ze dne 19. 12. 2007.



Na pohled velkou změnu, výslovné zakotvení nepřímého pachatele do platného zákona, přinesl TZ ve svém § 22 odst. 2. Úprava odpovídá právní nauce i judikatuře a už samotný fakt, že je institut zmíněn zákonem, může zvýšit jeho význam a možná i zájem o něj. Považuji to za krok správným směrem. Prakticky ovšem nejde o tak zásadní zlom právě proto, že vychází z dosavadní praxe. Některé změny to ale přeci jen přineslo a zmíním je v následujících částech, zvláště v bodě 2.3.1.

I novou formulaci pachatele přímého v § 22 odst. 1 TZ lze jen uvítat: „*Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.*“ Stejně jako u nepřímého pachatelství, ani zde není možné počítat s velkými dopady na praxi soudů při aplikaci citovaného ustanovení, ale zpřesněná definice je bezpochyby ku prospěchu. Zvyšuje legalitu svou jasnou formulací, a to nelze než ocenit u tak klíčového institutu, kterým pachatel je.

Navzdory tomu se TZ dočkal i kritiky, např. článek s názvem Kulhající trestní zákon kritizuje některé jeho části a konkrétně zmiňuje i § 22 odst. 2 TZ. Hein zde považuje část tohoto ustanovení za absurdní, konkrétně se mu nezdá zneužití osoby jednající v krajní nouzi, nutné obraně nebo za jiných okolností vylučujících protiprávnost, a dále zneužití osoby nejednající či nejednající zaviněně. Dle Heina nelze předem předvídat, že živý nástroj se takto bude chovat, proto v této části ustanovení nevidí žádný smysl.<sup>36</sup>

Je dobré podívat se na TZ i kritickým pohledem a upozornit na jeho nedostatky, v tomto případě však s názorem autora článku nesouhlasím. Jsem přesvědčena, že nepřímý pachatel může využít všechny zákonem výslovně zmíněné živé nástroje, byť některé budou méně čtené a hůře proveditelné než jiné. Ve třetí části své práce uvedu jejich příklady. Přestože sama podrobím § 22 odst. 2 TZ kritice, mé připomínky budou postaveny na jiných důvodech.

---

<sup>36</sup> HEIN, Oldřich. Kulhající trestní zákon. *Trestněprávní revue*. 2014, (6), s. 138.

## 2 Pachatel

V této části nejdříve pouze stručně uvedu některé základní instituty trestního práva, které se mi zdají nezbytné pro bližší studium nepřímého pachatele i živého nástroje a následně se zaměřím i na základy samotného nepřímého pachatelství.

Prvním klíčovým pojmem je pachatel. Dle současného TZ je pachatelem trestného činu ten, kdo spáchá trestný čin, a to:

- i) svým jednáním (přímý pachatel);
- ii) prostřednictvím jiné osoby (nepřímý pachatel); nebo
- iii) společným úmyslným jednáním s další osobou nebo osobami (spolupachatel).

Pachatelem je dle definice v § 22 odst. 1 TZ i ten, kdo se o trestný čin pokusí nebo se dopustí přípravy, je-li trestná. Příprava trestného činu je upravena § 20 TZ a je prvním stadiem, které je možné potrestat. Jde o úmyslné vytváření podmínek pro spáchání činu a zákon ji připouští jen u nejzávažnějších trestných činů. Pokud již došlo k pokusu či dokonání trestného činu, bude pachatel potrestán za takový čin, neboť pachatel je odpovědný pouze za nejzávažnější vývojové stádium. Jako přípravu lze posuzovat i takové jednání, které není možné potrestat jinak, např. jednání účastníka, který nemůže být potrestán z důvodu akcesority účastenství, protože pachatel se o čin ani nepokusil nebo není trestně odpovědný.

Dalším vývojovým stadiem po přípravě je pokus trestného činu definovaný § 21 TZ. Je zde vymezen jako jednání bezprostředně směřující k dokonání trestného činu s úmyslem spáchat takový dokonáný trestný čin, ale k dokonání však nedojde. U pokusu chybí především následek jako znak skutkové podstaty, pokus vyvolává pouze nebezpečí takového následku.<sup>37</sup>

Znaky trestného činu jsou jednak typové znaky, neboli znaky skutkové podstaty trestného činu, které odlišují jednotlivé druhy trestných činů navzájem, dále obecné znaky, které jsou vždy stejné a musí být naplněny nehledě na to, o který trestný čin se jedná. Posledním

---

<sup>37</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 134, 281-287. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

znakem je pak protiprávnost, která zaručuje, že trestnými jsou jen takové činy, které jsou v rozporu s právním řádem a jsou pro společnost škodlivé do té míry, že je potřeba je řešit trestním právem.

## 2.1 Zákonné podmínky pro trestní odpovědnost pachatele

U pachatele se vyžaduje, aby byl trestně odpovědný. Pokud je pachatelem fyzická osoba, je charakterizován:

- i) věkem;
- ii) přičetností; a
- iii) zvláštními znaky.

První dva znaky jsou obligatorní, jde o obecné znaky a musí být dány u každého trestného činu. Naplnění zvláštních znaků je poté vyžadováno u tzv. trestných činů s omezeným okruhem pachatelů, u nichž může být pachatelem pouze osoba splňující další znak - zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení.<sup>38</sup>

U mladistvých<sup>39</sup> je navíc ještě obligatorní požadavek:

- iv) rozumové a mravní vyspělosti,

který je někdy řazen jako další znak charakterizující pachatele vedle věku, přičetnosti a zvláštních znaků,<sup>40</sup> a někdy je autory podřazován pod požadavek přičetnosti.<sup>41</sup>

---

<sup>38</sup> ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 151-154. ISBN 978-80-7552-358-7.

<sup>39</sup> Mladistvým je dle § 2 odst. 1 písm. c) ZSVM osoba, která dovršila patnáctý, ale nepřekročila osmnáctý rok věku.

<sup>40</sup> Např. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 135. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.; a KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy právnické učebnice, s. 421, ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>41</sup> Např. ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 159. ISBN 978-80-7552-358-7. a ŘÍHA, Jiří. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ke vztahu § 5 odst. 1, 2, ZSVM a § 12 TrZ). *Trestněprávní revue*. 2006, (10), s. 297.

Požadavek rozumové a mravní vyspělosti u mladistvých je vyjádřen v § 5 odst. 1 ZSVM následovně: „*Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“ V případě nedostatku této vyspělosti se nejedná o provinění, jak je trestný čin spáchaný mladistvými nazýván, ale pouze o čin jinak trestný, a mladistvý může být potrestán ochranným opatřením nebo být sankcionován jako dítě mladší patnácti let.<sup>42</sup>

Pro vznik trestní odpovědnosti je nutná jistá výše sociální zralosti. I když vývoj každého jedince je věc individuální, TZ v § 25 stanovuje konkrétní věk, a to dovršení patnáctého roku.<sup>43</sup> S ohledem na § 139 TZ trestní odpovědnost vzniká dnem následujícím po patnáctých narozeninách. Tato hranice je sice pevně daná, nicméně díky požadavku rozumové a mravní vyspělosti u mladistvých, bez které taktéž trestní odpovědnost nevzniká, je zaručena možnost individuálního posouzení zralosti konkrétních mladistvých pachatelů. Posuzuje se schopnost uvědomovat si a následně i nést důsledky trestní odpovědnosti.<sup>44</sup> Trestní odpovědnost u fyzických osob trvá až do smrti, žádná horní hranice není stanovena.

Vedle dosažení určitého věku je pro trestní odpovědnost nutná přičetnost pachatele. Definici přičetnosti v TZ nenalezneme, § 26 TZ ovšem obsahuje kritéria nepřičetnosti:

- i) duševní porucha;
- ii) neschopnost rozpoznat protiprávnost činu anebo ovládnout své jednání;
- iii) tato neschopnost je důsledkem duševní poruchy; a
- iv) duševní porucha i výše zmíněná neschopnost byly dány v době činu.

---

<sup>42</sup> Dle § 5 odst. 2 ZSVM.

<sup>43</sup> Původní schválená věková hranice v TZ byla čtrnáct let, nicméně ještě před nabytím účinnosti TZ byla tato hranice zákonem č. 306/2009 Sb. změněna na patnáct let, a tak nedošlo k žádné změně oproti zákonu č. 140/1961 Sb.

<sup>44</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 211. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

Dá se tedy říci, že osoba splňující tyto podmínky buď nechápe význam činu, který spáchala, nebo není schopna ovládnout své vlastní jednání, a proto by nebylo účelné ani spravedlivé ji trestat.<sup>45</sup>

Vedle věku a přičetnosti může charakterizovat pachatele i zvláštní vlastnost. Týká se to tzv. zvláštních trestných činů, kterých se může dopustit pouze pachatel, jenž má zvláštní vlastnost nebo postavení požadované zákonem. V tomto smyslu rozlišujeme konkrétní a speciální subjekt. U konkrétního subjektu je vyžadována zvláštní vlastnost subjektu, jako příklady lze uvést matku u vraždy novorozeného dítěte matkou v § 142 TZ nebo dlužníka u zvýhodnění věřitele dle § 223 TZ. U speciálního subjektu se požaduje zvláštní postavení nebo způsobilost jako je např. postavení úřední osoby u trestných činů úředních osob dle § 329 TZ a násl. a postavení vojáka u vojenských trestných činů dle § 375 TZ a násl.<sup>46</sup> Pro ukázkou lze uvést i usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 2. 2003, sp. zn. 6 Tdo 120/2003<sup>47</sup>, ve kterém soud konstatuje, že pachatelem (i nepřímým) trestného činu úvěrového podvodu<sup>48</sup> může být jen ten, kdo má zákonem vyžadované vlastnosti, v tomto případě kdo při sjednávání úvěru uvede nepravdivé či hrubě zkreslené informace anebo podstatné údaje naopak zamlčí. Z toho vyplývá, že nepřímé pachatelství úvěrového podvodu je vyloučeno, neboť toto jednání by vždy prováděl živý nástroj. V úvahu však přichází obecné ustanovení trestného činu podvodu.

Omezení, jaké osoby mohou spáchat zvláštní trestný čin, platí pouze pro pachatelství a spolupachatelství, účastníků trestného činu se netýkají. Zvláštní trestné činy jsou nicméně spíše výjimkou vedle tzv. obecných trestných činů, které mohou být spáchány kýmkoli.

---

<sup>45</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 202-203. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>46</sup> Tamtéž, s. 216-217.

<sup>47</sup> NS 668/2003.

<sup>48</sup> V době spáchání činu i při rozhodování o něm byl úvěrový podvod upraven § 250b zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona; v současném TZ je upraven § 211. V obou úpravách je požadována speciální vlastnost pachatele.

## 2.2 Skutková podstata trestného činu

Skutková podstata je trestněprávní forma vyjádření trestného činu, čili souhrn objektivních a subjektivních znaků, které je potřeba naplnit. Díky skutkové podstatě a jejím znakům je možné od sebe jednotlivé druhy trestných činů navzájem odlišit.<sup>49</sup>

Mezi obligatorní znaky skutkové podstaty trestného činu patří:

- i) objekt;
- ii) objektivní stránka;
- iii) subjekt;
- iv) subjektivní stránka.

Tyto znaky se vyskytují u všech skutkových podstat trestných činů a bez nich se o trestný čin nejedná. Musí být splněny u každého trestného činu i v případě, že v dispozici normy nejsou výslovně uvedeny. Vedle obligatorních znaků existují i fakultativní znaky, které je potřeba splnit jen tehdy, pokud jsou vyjádřeny v konkrétní skutkové podstatě ve zvláštní části TZ. Může jít např. o specifikované místo nebo čas jednání, určitý cíl, pohnutka nebo motiv.<sup>50</sup>

Pro podrobnější rozebrání nepřímého pachatelství jsou jednotlivé znaky skutkové podstaty velice důležité. Je třeba určit, zda osoba naplnila všechny znaky, které jsou ve skutkové podstatě vymezeny, protože pokud některý znak chybí, např. zavinění u subjektivní stránky nebo jednání u objektivní stránky, pak tato osoba nemůže být za daný čin trestně odpovědná a naopak může být zneužita jako živý nástroj nepřímého pachatele.

Prvním znakem, kterým se budu zabývat, je objekt trestného činu. Jsou to právní hodnoty a zájmy, proti kterým čin směřuje a které trestní právo chrání, např. nedotknutelnost lidského života, osobní svoboda, majetek, lidská důstojnost. Objekty nebývají vyjádřeny

---

<sup>49</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>50</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 161. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

přímo u konkrétních skutkových podstat, ale spíše v názvech hlav a oddílů zvláštní části TZ, čímž je docíleno systematického uspořádání jednotlivých trestných činů.<sup>51</sup>

Objektivní stránku charakterizuje jednání, následek a příčinný vztah mezi nimi. Stěžejní pojem trestního práva je právě jednání. Má dvě složky, a to vůle (vnitřní složka) a její projev ve vnějším světě (vnější složka), je to tedy projev vůle navenek jako vědomá činnost člověka, která směřuje k dosažení určitého cíle. Pouze v případě spojení obou složek může jít o trestněprávně relevantní jednání, proto jako jednání nepovažujeme fyzické donucení (*vis absoluta*), pohyb vyvolaný křečí, mluvení ze spaní, uklouznutí na mokré podlaze nebo pouhé pojetí úmyslu spáchat trestný čin. Jednat může i osoba nepříčetná či osoba mladší patnácti let, trestní odpovědnost však nenastane v důsledku nepřítomnosti dalších znaků.

Pod pojmem jednání si typicky představíme nějakou činnost, ovšem vůle může být projevena i nečinností. Jednání proto dělíme na konání a opomenutí. Od toho se odvíjí i dělení trestných činů na delikty:

- i. komisivní, které mohou být spáchány pouze konáním;
- ii. pravé omisivní, které lze spáchat pouze opomenutím; a
- iii. nepravé omisivní, jež je možné spáchat jak konáním, tak opomenutím, protože u nich není blíže specifikována forma jednání.<sup>52</sup>

I nepřímého pachatelství se lze dopustit opomenutím, např. pokud ošetřovatel úmyslně nedá pacientovi léky, o nichž ví, že tlumí jeho sklony k násilí, a počítá s tím, že někoho napadne. Ten skutečně poraní jiného pacienta, sám však bude pro nepřičetnost trestně neodpovědný, a za čin bude odpovídat ošetřovatel.

Následkem jednání může být buď porucha, nebo ohrožení objektu trestného činu, čili zájmu chráněného zákonem, v důsledku čehož dělíme také trestné činy na:

---

<sup>51</sup> ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 99. ISBN 978-80-7552-358-7.

<sup>52</sup> Tamtéž, s. 123-130.

- i. poruchové; a
- ii. ohrožovací.

U ohrožovacích trestných činů existuje nebezpečí vzniku poruchy, které je reálné a bezprostřední, např. obecné ohrožení dle § 272 TZ, k samotné poruše však dojít nemusí.

Je nutné, aby mezi jednáním a následkem byl příčinný vztah, což je poslední obligatorní znak objektivní stránky. Příčinná souvislost neboli kauzální nexus vyžaduje, aby pachatel skutečně svým jednáním způsobil trestněprávně relevantní následek, a pokud příčinná souvislost prokázána není, nelze pachateli následek přičítat.<sup>53</sup>

Mezi fakultativní znaky, které zpřesňují a odlišují vyšší a nižší míru trestnosti patří např. místo, čas jednání, účinek nebo prostředek k jednání použitý.<sup>54</sup>

Dalším znakem je pachatel (subjekt) trestného činu, tomu jsem se věnovala již v kapitole 2.1, na kterou nyní pouze odkazuji.

Posledním obligatorním znakem je subjektivní stránka trestného činu týkající se vnitřního hlediska, zkoumá pachatelovu psychiku a jeho vztah k trestnému činu. Subjektivní stránka má obligatorní znak pouze jeden, zavinění, zato však není snadné ho určit a prokázat. Je to vnitřní vztah pachatele ke skutečnostem zakládajícím trestný čin, a to buď ke skutečnostem přímo pachatelem vytvořeným, nebo těm, které existují již v době činu bez pachatelova přičinění. Zavinění se skládá ze dvou složek:

- i) složky vědění; a
- ii) složky volní.

Do složky vědění spadá pachatelovo vnímání předmětů a jevů prostřednictvím smyslů a také jeho představy o nich. Tyto představy vznikají na základě předchozího vnímání

---

<sup>53</sup> ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 134-137. ISBN 978-80-7552-358-7.

<sup>54</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 227-228. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.



nebo úsudkem dle znalostí a zkušeností. Pachatel si skutečnosti musí uvědomovat již v době páchaní trestného činu nebo si je uvědomovat měl a mohl. Podle intenzity vědění rozlišujeme skutečnosti, které pachatel považuje za možné, pravděpodobné a jisté.

U volní složky je potřeba, aby pachatel přijal uskutečnění určitého skutku do své vůle a zároveň se pro takové porušení či ohrožení zájmu chráněného zákonem rozhodl.<sup>55</sup> Volní složka se může projevovat ve formě srozumění, nebo v intenzivnější formě, totiž ve chtění. Je nutné rozlišovat volní složku zavinění od volní složky jednání, neboť ne každé jednání je zaviněné.

Zavinění je založeno na bipartici, může tak mít dvě formy:

- i. úmysl (přímý či nepřímý), obsahující složku vědění i volní; nebo
- ii. nedbalost (vědomá či nevědomá), obsahující pouze složku vědění.<sup>56</sup>

Jelikož nepřímý pachatel musí vždy jednat úmyslně, zaměřím se právě na tuto formu zavinění. Jak u přímého, tak u nepřímého úmyslu je přítomna složka vědění, ta musí zahrnovat pachatelovu představu o skutečnostech přinejmenším jako možnou. I volní složka je u obou forem přítomna, ale v různé míře, což je právě dělicím prvkem mezi úmyslem přímým a nepřímým. Důležité je si ujasnit, na co všechno se volní složka musí vztahovat. Jsou to všechny skutečnosti, jež jsou znakem skutkové podstaty, i ty, které existují v době činu nezávisle na pachatelově vůli.<sup>57</sup> Např. při ublížení na zdraví dle § 146 TZ je potřeba, aby pachatel úmyslně strčil jiného do skleněné výlohy a stejně tak je nutné, aby jeho úmysl směřoval k samotnému ublížení na zdraví. V případě žertovného postrčení v úmyslu, aby se kamarád vylekal, se o úmyslné ublížení na zdraví nejedná.

K trestnosti činu vyjádřeného v základní skutkové podstatě zákon stanovuje v § 13 odst. 2 TZ, že je obecně potřeba úmyslné zavinění, nestanoví-li zákon, že stačí jen zavinění

---

<sup>55</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 218-220. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>56</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 240. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>57</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 221. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

nedbalostní.<sup>58</sup> Postačí úmysl nepřímý, který je v zásadě právně rovnocenný s přímým úmyslem, zákon však někdy může vyžadovat výslovně přímý úmysl slovy „s cílem“, např. u teroristického útoku dle § 311 odst. 1 písm. a) TZ, podle kterého je trestný „útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví“.

Pro většinu úmyslných trestných činů nicméně postačuje úmysl nepřímý, u kterého je vyžadováno pachatelovo srozumění se způsobením porušení anebo ohrožení chráněného zájmu. Stačí tak, že pachatel pokládá následek za možný a je s ním případně srozuměn. Naproti tomu u úmyslu přímého srozumění nestačí, je požadováno, aby pachatel chtěl způsobit ohrožení nebo porušení zájmu zákonem chráněným.<sup>59</sup>

Fakultativními znaky subjektivní stránky jsou motiv, cíl a záměr. Motiv neboli pohnutka vyjadřuje vnitřní podnět pachatele, který ho vedl k rozhodnutí spáchat trestný čin. Může to být požadavek zavrženíhodné pohnutky v § 140 odst. 3 písm. j) TZ, nebo ublížení na zdraví pro politické přesvědčení dle § 146 odst. 2 písm. e) TZ. Cíl pachatele lze vymezit jako vše, co chce pachatel vyvolat svým činem a záměr je požadován při pokračování v trestném činu. Oba tyto znaky úzce souvisí právě s motivem.<sup>60</sup>

### 2.3 Nepřímý pachatel

Abychom někoho mohli označit za nepřímého pachatele, musí spáchat trestný čin prostřednictvím jiné osoby, tzv. živého nástroje. Pro nepřímého pachatele je podstatným znakem úmyslné zavinění. Nutný je jednak úmysl spáchat trestný čin skrze jinou osobu a taktéž úmysl užít k tomu osobu, která z důvodů vymezených zákonem pro daný trestný čin není trestně odpovědná, nebo alespoň ne stejně odpovědná jako pachatel. V případě absence úmyslu využít živý nástroj, např. při navedení čtrnáctiletého dítěte ke krádeži, o kterém se pachatel domnívá, že je starší a trestně odpovědný, nepůjde o nepřímé

---

<sup>58</sup> Naproti tomu u okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby dle § 17 TZ stačí zavinění nedbalostní, není-li stanoveno jinak. Stejně tak a u přitěžujících okolností dle § 42 TZ.

<sup>59</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 230-231. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>60</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 257-258. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

pachatelství, nýbrž o pokus návodu, který může být potrestán za splnění dalších podmínek jako příprava trestného činu.<sup>61</sup>

Protože § 22 TZ, nesoucí název „Pachatel“, nejprve upravuje pachatele přímého a následně v odstavci druhém nepřímého, dá se vyvozovat, že je staví na roveň, což je důležité z hlediska uvědomění si jeho důležitosti. Dle označení „nepřímý pachatel“ by se možná mohlo zdát, že když to není on, kdo reálně jedná a způsobuje následek, jde o lehčí formu než je pachatelství přímé. V článku o návrhu trestního zákoníku z roku 2007 se Kratochvíl mimo jiné zabývá tím, jak důležité je odlišení přímého pachatelství, nepřímého pachatelství a účastenství z pohledu obhajoby klienta. Píše, že „v jeho prospěch bude vždy posouzení jeho činu jako pouhé účastenství, nikoli jako pachatelství, byť jen nepřímého.“<sup>62</sup> Je otázkou, která z forem pachatelství je nebezpečnější. Zcela jistě záleží na konkrétních okolnostech, nicméně dle mého názoru užít k činu osobu, která není odpovědná vůbec, či pouze omezeně, může být často společensky škodlivější, než čin spáchat sám.

Ne všechny trestné činy lze spáchat ve formě nepřímého pachatelství. V historii tyto činy sloužily jako důvod pro demonstraci nepotřebnosti a neuniverzálnosti nepřímého pachatelství, zatímco nyní je vydělujeme, protože tzv. vlastnoruční delikty mohou být pachatelem spáchány pouze osobně. Mezi vlastnoruční delikty řadíme neposkytnutí pomoci dle § 150 TZ, soulož mezi příbuznými dle § 188 TZ, nebo např. křivou výpověď a nepravdivý znalecký posudek dle § 346 TZ.<sup>63</sup>

### 2.3.1 Zákonná úprava

Tento bod uvedu zákonným vymezením nepřímého pachatelství v § 22 odst. 2 TZ: „Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala

---

<sup>61</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 304. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>62</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby (2. část). *Bulletin advokacie*. 2008, (6), 17-24, s. 18

<sup>63</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 325. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

*v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“*

Zákonodárce zde zvolil taxativní výčet forem nepřímého pachatelství, výčet dle důvodové zprávy odpovídá dosavadní teorii i praxi<sup>64</sup> a skutečně se zdá, že pokrývá asi všechny případy, které byly praxí dosud zaznamenány, nicméně vždy existuje riziko, že se najde případ, se kterým zákonný výčet nepočítá, a kvůli zásadě *nullum crimen sine lege stricta* ho nebude možné postihnout, protože za pomoci analogie nelze rozšiřovat podmínky trestní odpovědnosti. Příkladem může být užití k trestnému činu osoby, na kterou se vztahuje hmotněprávní exempce a je z toho důvodu beztrestná, v úvahu přichází i užití mladistvého, jenž není dostatečně rozumově a mravně vyspělý. Tento problém rozvádím v kapitole 3.2.

Vedle těchto možných mezer lze úpravě vyčítat i celkově nesprávné vnímání nepřímého pachatelství, na což upozorňuje Kmec, když kazuistickou definici přirovnává k „*náplastí na díry, které akcesorita účastenství tu a tam udělala v systému trestní odpovědnosti*“.<sup>65</sup> Brát nepřímé pachatelství pouze jako prostředek k trestání účasti na činech trestně neodpovědných osob není dostačující a mělo by být vnímáno jako samostatné odvětví řešící problematiku odpovědnosti osob, které trestný čin nespáchaly vlastnoručně.<sup>66</sup>

Pomoci by mohla obecná definice nepřímého pachatele, která by případně obsahovala i demonstrativní výčet případů, kdy se jedná o nepřímé pachatelství. Takovou definici teorie zná a znají ji i jiné zahraniční zákony.<sup>67</sup> Stačila by i změna z taxativního výčtu na demonstrativní, když by do § 22 odst. 2 TZ přibyla slova jako „zejména“, „například“

---

<sup>64</sup> Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, sněmovní tisk č. 140/0 ze dne 19. 12. 2007.

<sup>65</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (12), s. 21.

<sup>66</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (11), s. 3.

<sup>67</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 303. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

nebo „a podobně“. Za nejlepší bych však pokládala onu obecnou definici, jelikož jednotlivé případy již byly praxí dostatečně vymezeny a nepovažuji za nutné, aby je sám zákon všechny vystihoval. Nadto by demonstrativní vymezení u tak základního ustanovení mohlo narušovat právní jistotu.

### 2.3.2 Dominance v nepřímém pachatelství

Nepřímý pachatel má vůči živému nástroji dominantní postavení a v německé nauce se označuje jako „Hintermann“, člověk v pozadí. K naplnění znaků skutkové podstaty dojde ne vlastnoručním jednáním jako u přímého pachatele, ale prostřednictvím živého nástroje, nazývaného „Vordermann“, člověk v popředí. Jak od přímého tak nepřímého pachatele je vyžadováno panství nad činem, tzv. „Tatherrschaft“, které se vyznačuje převahou vůle či vědění. I nepřímé pachatelství se tak vyznačuje převahou vůle a vědění člověka v pozadí.<sup>68</sup>

Otázka potřeby dominance jako znaku nepřímého pachatelství v českém právu je poměrně zajímavá a nejednoznačná. Blíže se jí zabývá Kratochvíl ve svém článku, jímž reaguje na konkrétní usnesení Nejvyššího soudu ČR<sup>69</sup>. Snaží se zjistit, zda je dominance obligatorním znakem nepřímého pachatelství, a případně v jaké míře. Pro Jelínka je u nepřímého pachatelství pachatelova dominance potřebná, a to patrně přímo stoprocentní, když píše, že nepřímý pachatel „zcela ovládá“ živý nástroj.<sup>70</sup> Vedle toho Šámal dominanci výslovně nepožaduje, z jeho textů a celkového pojetí nepřímého pachatelství se však dá soudit, že i on alespoň s určitou mírou dominance počítá.<sup>71</sup> Kratochvíl se ve své knize o dominanci zmiňuje a píše, že nepřímý pachatel má vůči živému nástroji dominantní postavení a odkazuje právě na německou teorii vyjádřenou

---

<sup>68</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (10), s. 23.

<sup>69</sup> Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 8. 2015, sp. zn. 8 Tdo 715/2015, kterým se blíže zabývám v kapitole 4.2.

<sup>70</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). s. 302 ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>71</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 323-325. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. a ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRÍVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 257-259. ISBN 978-80-7552-358-7.

pojmem „Hintermann“.<sup>72</sup> Podle něj je pro nepřímého pachatele dominance nutná, postačuje však dominance dílčí. Mohou jí být, jako v případě, kterým se článek zabývá, slova „doraž ho“, která adresuje nepřímý pachatel trestně neodpovědnému dítěti, které následně vystřelí a oběť usmrtí.

Nutno podotknout, že to bylo právě nezletilé dítě, které čin vymyslelo, opatřilo k němu zbraň a usmrtilo člověka dle svého plánu. Po většinu času se projevovalo dominantněji a ve svých výpovědích označovalo trestně odpovědného pachatele za pouhou figurku.

Z toho vyplývá, že podle Jelínka by se o nepřímé pachatelství zřejmě nejednalo, když výlučná dominance nebyla v rukou nepřímého pachatele. Je na místě dodat, že soud v tomto jednání nespatořoval pachatelství nepřímé, ale přímé. S tím se Kratochvíl neztotožňuje a považuje ho za nepřímé pachatelství.<sup>73</sup> Blíže se tímto zabývám v kapitole 4.1.

### **2.3.3 Způsobení těžšího následku**

Obecně je v souladu s § 13 odst. 2 TZ vyžadováno pro spáchání trestného činu úmyslné zavinění, není-li stanoveno jinak. To platí pro základní skutkové podstaty. Pro naplnění kvalifikovaných skutkových podstat, které obsahují okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, stačí dle § 17 písm. a) TZ, je-li spáchán z nedbalosti pachatele, není-li zde opět stanoveno jinak. Toto platí i pro nepřímého pachatele.

Dokládá to usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. 2 To 26/2011,<sup>74</sup> v němž soud řešil případ muže, nepřímého pachatele, který užil k činu šestiletou dívku. Tu navedl, aby strčila do bezmála osmdesátileté paní, sám měl poté v plánu vzít si kabelku poškozené. Dívčíným jednáním poškozená upadla a způsobila si těžká poranění vyhodnocená jako těžká újma na zdraví. Pachatel kvůli zájmu kolemjdoucích zbytek plánu neprovedl a oba z místa utekli. Jednání soud prvního stupně kvalifikoval jako

---

<sup>72</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 208. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>73</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. Od nepřímého pachatelství k přímému. *Státní zastupitelství*. 2016, (1), s. 17-19.

<sup>74</sup> TR 4/2012 s. 95.

loupež dle § 173 odst. 1, odst. 2 písm. b) TZ ve formě nepřímého pachatelství, což Vrchní soud následně potvrdil a dospěl k závěru, že s ohledem na vysoký věk poškozené a pachatelovy životní zkušenosti a poměry, ten měl a mohl vědět, že při takovém pádu si poškozená může přivodit těžká zranění. Pachatel tak tento těžší následek zavinil z nevědomé nedbalosti.

### 3 Živý nástroj

Podle povahy nástroje použitého pachatelem dokážeme rozlišit pachatele přímého od nepřímého. Nástroj jako je nůž, tyč nebo střelná zbraň, tedy nástroj neživý *de facto* a i *de iure*, je používán k činu pachatelem přímým.<sup>75</sup> Většina nástrojů je právě taková.

Podobně jednoznačné to bylo před 1. 1. 2014 i s takovým nástrojem, který byl živý *de facto*, ale neživý *de iure*, typicky šlo o zvíře, ještě typičtěji o psa poštvaného na jinou osobu.<sup>76</sup> Od účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, se však postavení zvířat změnilo, již se na ně nepohlíží jako na neživé věci, ale vyzdvihují se jejich význam a hodnota. Dle občanského zákoníku se na zvířata použijí ustanovení o věcech pouze, neodporují-li jejich povahám živých tvorů.<sup>77</sup> Kratochvíl je toho názoru, že v tomto případě nám nic jiného nezbyvá. Jednalo by se o nonsens, pokud bychom takový případ chtěli podřadit pod nepřímé pachatelství, jelikož pes nezapadá do výčtu živých nástrojů v § 22 odst. 2 TZ. Z toho důvodu přichází v úvahu využití § 134 TZ, který nám říká, že ustanovení o věcech se užití i v případě zvířat, pokud to neodporuje konkrétním ustanovením trestního zákona.<sup>78</sup> Proto i použití těchto nástrojů je znakem přímého pachatele.

Poslední druh nástroje je tzv. živý nástroj, tedy osoba v ruce pachatele. Může jít o osobu jak fyzickou, tak právnickou za různých zákonem předvídaných podmínek. Výčet případů v § 22 odst. 2 TZ, kdy je osoba živým nástrojem, je základem právě pro vymezení nepřímého pachatele. Z toho vyplývá, že nikdo jiný než nepřímý pachatel nemůže k trestnému činu živý nástroj využít.

Živé nástroje lze rozdělit na ty, které nejsou trestně odpovědné vůbec a dále na ty, které jsou odpovědné omezeně.

---

<sup>75</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 241. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

<sup>76</sup> Tamtéž.

<sup>77</sup> Dle § 494 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

<sup>78</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku a v platném trestním zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, (19), s. 706-708.



Ty živé nástroje, které jsou plně trestně neodpovědné, nenaplnily některý ze znaků trestného činu. Tyto chybějící znaky se mohou týkat:

- i) pachatele (např. nedostatek věku nebo nepříčetnost);
- ii) subjektivní stránky (např. skutkový omyl);
- iii) objektivní stránky (např. chybí samotné jednání); nebo
- iv) protiprávnosti (např. okolnosti vylučující protiprávnost).<sup>79</sup>

Omezená odpovědnost živého nástroje pak přichází v úvahu, pokud živý nástroj jednal:

- i) nedbalostně a je odpovědný za takový nedbalostní čin; nebo pokud jednal
- ii) úmyslně, ale jeho úmysl směřoval k jinému činu než úmysl nepřímého pachatele, jelikož živý nástroj nejednal ve specifickém úmyslu nebo ze specifické pohnutky vyžadované příslušnou skutkovou podstatou.

Dále v této části rozeberu jednotlivé úseky § 22 odst. 2 TZ tak, aby jednotlivé kapitoly postupně přiblížily živé nástroje rozdělené podle důvodů jejich trestní neodpovědnosti.

### **3.1 Osoba neodpovědná pro svůj věk**

Patřičný věk je jednou ze základních podmínek způsobilosti být pachatelem, jak jsem zmiňovala již v kapitole 2.1. I kdyby dítě mladší patnácti let naplnilo svým jednáním znaky skutkové podstaty trestného činu, bude se jednat pouze o čin jinak trestný a hrozícími následky budou pouze opatření k nápravě, která ukládá soud pro mládež v občanskoprávním řízení.

Využívat trestně neodpovědné děti může jakákoli jiná trestně odpovědná osoba, nejčastěji jí bude rodič nebo starší kamarád. Je důležité zmínit, že nepřímý pachatel si musí být vědom věku dítěte, a to ať už k činu použije dítě právě pro jeho neodpovědnost nebo z jiných důvodů. Jako příklad tu lze uvést usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 10. 11. 1994, sp. zn. 7 To 389/94<sup>80</sup>, nepřímý pachatel navedl dvě děti, jejichž trestní

---

<sup>79</sup> ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 258. ISBN 978-80-7552-358-7.

<sup>80</sup> R 10/1996 Sb. rozh. tr.

neodpovědnosti si byl vědom, aby vnikly do bytu oběti, vyhrožovaly jí dětskou pistolí a okradly ji o finanční hotovost. Soud správně uvádí, že takové jednání není možné posoudit jako návod z důvodu chybějícího znaku skutkové podstaty, trestně odpovědného pachatele. Nauka a soudní praxe takovéto jednání dle soudu posuzuje jako nepřímé pachatelství. Pro úplnost dodávám, že soud prvního stupně toto jednání chybně kvalifikoval jako návod trestného činu, proti rozhodnutí se však odvolal pouze obžalovaný, a soud tak v souladu se zákazem *refomatio in peius* nemohl vlastním rozhodnutím změnit právní kvalifikaci jeho jednání na nepřímé pachatelství, neboť to je obecně bráno jako závažnější forma trestné činnosti.

Problém nastává, pokud pachatelova představa o věku dítěte neodpovídá skutečnosti. V té souvislosti mohou nastat 2 případy. Buď se pachatel může domnívat, že věk dítěte je pod hranicí trestní odpovědnosti, ve skutečnosti však půjde již o mladistvého,<sup>81</sup> a v tom případě jeho čin bude pokusem nepřímého pachatelství, který je trestný jako každý jiný pokus pachatele (i přímého). Druhou možností je opačný případ, kdy se pachatel domnívá, že k činu přiměl mladistvého, ten je ovšem ještě trestně neodpovědný.<sup>82</sup> Pachatel se tím pokusil o návod k činu, což lze potrestat pouze jako přípravu, je-li trestná. V případě, že příprava v konkrétním případě trestná není, bude pachatel beztrestný.<sup>83</sup>

Dokáží si představit, že pachatel si k činu vybere dítě právě pro jeho trestní neodpovědnost s tím, že dítěti při dopadení nehrozí trestní sankce, a někdy si možná ani neuvědomí, že pachatelem je právě on. Další možný důvod je, že spoléhá na složitost dohledávání nepřímého pachatele, které může často být náročné.

U osob nedostatečného věku, stejně jako u osob nepříčetných, není rozhodné, zda se spácháním činu souhlasily.<sup>84</sup> Dojde-li ke spáchání trestného činu společným jednáním dvou osob, z nichž jedna je neodpovědná kvůli nedostatku věku, nemůže se jednat o spolupachatelství a nejde ani o nepřímé pachatelství. Věc se vyřeší tak, že dítě bude

---

<sup>81</sup> Tedy pachatel se domnívá, že jde o dítě ve věku čtrnácti let, ale ve skutečnosti je mu šestnáct let.

<sup>82</sup> Tedy pachatel se domnívá, že jde o mladistvého ve věku šestnácti let, ale ve skutečnosti je mu čtrnáct let.

<sup>83</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). s. 304, ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>84</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 208. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

samozřejmě trestně neodpovědné a odpovědný „spolupachatel“ bude potrestán jako by čin spáchal sám, tedy jako přímý pachatel. To vyplývá z rozsudků, které zmiňují v kapitole 4.1 týkající se přímého pachatelství.

### **3.2 Osoba neodpovědná pro nepřičetnost**

V kapitole 2.1 zmiňují podmínky nepřičetnosti, zde pouze připomenu, že je podstatné, aby osoba byla nepřičetná již v době spáchání činu, neboť je to předpoklad, aby ji v tu dobu nepřímý pachatel mohl zneužívat, ovládat.

Pro názornost uvedu usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 2 To 88/2004<sup>85</sup>, skutkový děj byl soudem prvního stupně zjištěn tak, že osoba A, která byla shledána nepřičetnou, odeslala výhrušný e-mail poškozené společnosti, v němž požadovala zaplacení 500 tisíc EUR na zahraniční účet, v opačném případě, že zveřejní informace o údajném pojišťovacím podvodu společnosti v hodnotě 50 milionů Kč. Když společnost nereagovala, napsala osoba A další e-mail, ve kterém požadovanou částku zvýšila na 1 milion EUR. Následně o všem informovala osobu B a společně z veřejně přístupného počítače odeslaly společnosti třetí e-mail, ve kterém opět navýšily požadovanou částku a pohrozily, že v případě nezaplacení informují o podvodu Policii ČR. Soud prvního stupně jednání osoby B posoudil jako pokus vydírání ve formě spolupachatelství a osobu A označil za nepřičetnou, tudíž trestně neodpovědnou. Po odvolání Vrchní soud v Praze rozsudek zrušil a věc vrátil kvůli neúplným skutkovým zjištěním a dalším nedostatkům k novému projednání. Aplikace ustanovení o spolupachatelství nepřichází v úvahu, když druhý „spolupachatel“ je pro nepřičetnost trestně neodpovědný. V úvahu podle něj přichází 3 možnosti právní kvalifikace jednání osoby B, a to:

- i) nepřímé pachatelství, pokud by jednání popsané ve skutkové podstatě neprovedla sama, ale zneužila by k jeho provedení osoby, o jejíž nepřičetnosti věděla, ta by byla v jejích rukách živým nástrojem, např. pokud by jí e-mail celý nadiktovala;
- ii) přímé pachatelství, dopustila-li by se pokusu vydírání společně s nepřičetnou osobou A, která nemůže být spolupachatelem, byla by osoba B v pravém slova

---

<sup>85</sup> TR 12/2004 s. 350.

smyslu jediným pachatelem, a tak by byla také trestána, např. pokud by obsah e-mailu vytvářely a odeslaly společně;

- iii) příprava k trestnému činu za předpokladu, že nepřičetná osoba A odeslala sama i poslední e-mail, protože před soudem druhého stupně o tom byly pochybnosti, a u osoby B by zároveň nepřicházelo v úvahu nepřímé pachatelství. V tu chvíli by se dalo uvažovat o návodu či pomoci, které však také předpokládají trestně odpovědného pachatele, nicméně by toto úcastenství šlo posoudit právě jako přípravu k vydírání, která vzhledem k výši požadované částky byla trestná podle předešlého trestního zákona i podle současného TZ,<sup>86</sup> např. kdyby osoba B pomáhala osobě A sestavit obsah e-mailové zprávy nebo jí ve věci radila.

Představme si dále případ, kdy pachatel navede k činu osobu mladistvou, starší 15 let, která ale není dostatečně rozumově a mravně vyspělá, jak to požaduje § 5 odst. 1 ZSVM. Takový mladistvý nemůže být trestně odpovědný a dalo by se říci, že se od dítěte mladšího 15 let reálně příliš lišit nebude. Problém nastane ve chvíli, kdy budeme chtít osobu, která mladistvého navedla k činu, potrestat jako nepřímého pachatele. TZ nám dává taxativní výčet případů nepřímého pachatelství, a proto musíme daný případ vždy pod některý z nich podřadit.

Nicméně § 22 odst. 2 TZ nenabízí ustanovení, že pachatelem je i ten, kdo není dostatečně rozumově a mravně vyspělý. Nezbyvá nám tak, než se pokusit podřadit tento případ pod zneužití nepřičetného živého nástroje. Obávám se, že nad použitím ostatních zákonem zmíněných případů nelze ani uvažovat. Klíčové je zmínit, že pokud se jednání nepodaří pod nepřímé pachatelství podřadit, zůstane beztrestné, snad s výjimkou případů, které bude možné potrestat jako přípravu.

Jedinou možností tak zůstává nepřímé pachatelství využívající nepřičetného jako živého nástroje. V tuto chvíli odkáží na svůj předchozí výklad v bodě 2.1, kde zmiňují, že někteří autoři požadavek rozumové a mravní vyspělosti vnímají jako samostatný znak vedle věku

---

<sup>86</sup> Dle předešlé úpravy by šlo o přípravu trestného činu vydírání dle § 7 odst. 1, § 235 odst. 1, 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, a dle současné úpravy by se jednalo o totéž dle § 20 odst. 1, § 175 odst. 1, 3 TZ.

a přičetnosti, zatímco jiní ho chápou jako zvláštní druh nepřičetnosti u mladistvých. U autorů ve druhé skupině k problému nedochází, protože pouhým výkladem, i když patrně extenzivním, podřadí tento případ pod § 22 odst. 2 TZ, pod pachatele využívající osoby nepřičetné. Opačná je situace u zbylých autorů, kteří mají rozumovou a mravní vyspělost za samostatný znak. Pokud by i ti chtěli onoho „navádějícího“ trestat jako nepřímého pachatele, patrně by to dokázali pouze za pomoci analogie, která by však byla v neprospěch pachatele, jelikož by rozšířila podmínky trestnosti, a tudíž by byla nepřijatelná.<sup>87</sup>

Jedná se tak o další mezeru ustanovení o nepřímém pachateli, která může zapříčinit beztrestnost. Samozřejmě jsem si vědoma, že takových případů nebude mnoho, navzdory tomu Kratochvíl má za to, že takové případy by mohly být dokonce častější, než zneužití nepřičetného mladistvého.<sup>88</sup>

Je na zvážení zákonodárce, zda nerozšířit § 22 odst. 2 TZ o užití mladistvého, který není trestně odpovědný pro nedostatek mravní a rozumové vyspělosti. Další možností by mohlo být zákonné určení, že nedostatečná vyspělost je speciální druh nepřičetnosti. Každé z těchto řešení podporuje jednu stranu autorů. Osobně bych byla pro třetí možnost, a to pro změnu koncepce § 22 odst. 2 TZ, kdy bych taxativní výčet nahradila teoretickou definicí. Troufám si tvrdit, že v takovém případě by nebyly pochybnosti o zařazení tohoto případu pod nepřímé pachatelství a myslím si, že z pohledu tohoto konkrétního případu lze označit zákonnou úpravu jako krok zpět, neboť před účinností TZ se vycházelo z teorie, která by, věřím, tento případ zahrnovala.

### **3.3 Osoba jednající v omylu**

Pokud se neshoduje pachatelovo „vědění“ se skutečností, jde o omyl. Ten velice úzce souvisí se subjektivní stránkou a zaviněním. Rozlišujeme:

- i) omyl negativní v případě, kdy pachatel neví o existenci okolnosti podmiňující trestní odpovědnost; a

---

<sup>87</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 207. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>88</sup> Tamtéž.

ii) omyl pozitivní, kdy pachatel naopak mylně předpokládá, že tu taková okolnost je.

Omyl můžeme dělit na skutkový a právní podle předmětu, kterého se týká.

### 3.3.1 Omyl skutkový

Jak už lze dovodit z názvu, u omylu skutkového se omyl pachatele týká skutkových faktů, o kterých buď neví (negativní), nebo je mylně předpokládá (pozitivní). Některé zásady týkající se omylu jsou upraveny § 18 TZ.

Skutkový omyl negativní, např. když si pachatel odnese z kavárny kabát s přesvědčením, že vzal svůj, nebo pokud hlídač zamkne sklad v domněnání, že tam nikdo není a odejde pryč, vylučuje odpovědnost za čin úmyslný nebo spáchaný ve vědomé nedbalosti, neboť tyto formy zavinění jsou postaveny na pachatelově vědění. Naopak nelze vyloučit zavinění z nevědomé nedbalosti, zde bude záležet klasicky na tom, zda o okolnosti měl a mohl vědět.

Opakem skutkového omylu negativního je skutkový omyl pozitivní spočívající v domněnce, že pachatel naplnil všechny znaky podmiňující jeho trestní odpovědnost, ve skutečnosti však některý znak chybí. Nicméně pachatelův úmysl směřuje ke spáchání trestného činu, např. má-li pachatel za to, že krade cizí věc, ta je ale ve skutečnosti jeho vlastní, nebo platí bankovkami, o nichž si myslí, že jsou padělané, což není pravda. Taková jednání se potrestají jako pokus nebo příprava trestného činu. V případě, že si pachatel nesprávně myslí, že naplňuje mírnější skutkovou podstatu, např. že krade imitaci náramku za 6 000,- Kč, ale ve skutečnosti jde o originál za 100 000,- Kč, odpovídá za trestný čin mírnější.<sup>89</sup>

Pokud někdo další k trestnému činu úmyslně použije osobu pro skutkový omyl trestně neodpovědnou nebo odpovědnou pouze pro nedbalost, jedná se o nepřímého pachatele. Je irelevantní, zda omyl vyvolá právě nepřímý pachatel, nebo zda ten pouze využije, že osoba již v omylu je.<sup>90</sup> Jako příklady lze využít ty z předchozích odstavců, jen

---

<sup>89</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 246. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>90</sup> Tamtéž, s. 302.

poupravené. Nepřímý pachatel je tedy ten, kdo požádá při odchodu známého o podání „svého“ kabátu, když mu v průběhu schůzky záměrně vyprávěl o koupi nového kabátu, který odpovídá cizímu, „vyhlédnutému“ na věšáku. Dále je nepřímým pachatelem i ten, kdo nechá hlídače zamknout sklad a záměrně mu neřekne, že tam ještě zůstal jeden jemu nepříjemný kolega, který se nedostane ven. V obou případech jednaly živé nástroje, které však jednaly v omylu a nemohly porozumět významu svého jednání.

Osobně si myslím, že ve složitějších případech může být značně náročné rozebrat si důsledně jednání zúčastněných osob a uvědomit si, že vedle pachatele přímého, spolupachatele a účastníka existuje ještě možnost označit někoho za nepřímého pachatele. Zvláště využívá-li osobu jednající ve skutkovém omylu. Jako příklad uvedu usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1267/2015<sup>91</sup>, ve kterém přichází v úvahu nepřímé pachatelství, poprvé to ovšem zmíní až Nejvyšší soud a věc vrátí k opětovnému projednání soudu prvního stupně.

Dalším velice zajímavým případem je i ten vyplývající z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 2002, sp. zn. 4 Tz 37/2002<sup>92</sup>. Osoba A předstíráje, že je vlastníkem kovových materiálů, poprosila osoby B a C, aby je odvezly do sběrný surovin, což učinily. Dané věci však byly majetkem poškozené společnosti D, která tak utrpěla škodu ve výši více než 8 000,- Kč. Soud prvního stupně kvalifikoval jednání osoby A jako trestný čin poškozování cizí věci, což potvrdil i soud odvolací. Ministr spravedlnosti ale podal stížnost pro porušení zákona a věci se tak zabýval i Nejvyšší soud ČR, jenž v jednání spatřoval jiný trestný čin, totiž krádež. Dle názoru Nejvyššího soudu je možné zmocnit se věci nejen vlastní rukou, ale i za použití živého nástroje, v tomto případě osob B a C, které pro skutkový omyl týkající se vlastnictví kovových materiálů nemohly porozumět významu svých jednání. Přestože osoba A z prodeje neměla žádný majetkový prospěch, věci si присvojila, nakládala s nimi jako vlastníka a z držení a nakládání s nimi vyloučila skutečného vlastníka. Dopustila se tak trestného činu krádeže ve formě nepřímého pachatelství, zatímco osoby B a C byly pro svůj skutkový omyl beztrestné.

---

<sup>91</sup> NS 6187/2015.

<sup>92</sup> T 422, soubor trestních rozhodnutí NS, Svazek 18/2002.

### 3.3.2 Omyl právní

Právní omyl se týká neznalosti či nesprávné interpretace norem trestních a mimotrestních, v zásadě jde o fakt, zda pachatel věděl, že daný čin je trestný. Opět rozlišujeme právní omyl pozitivní, při kterém se pachatel domnívá, že jeho jednání je trestné, opak je však pravdou. Jako příklad uvedu mylnou představu, že cizoložství je trestné, za takové činy díky zásadě *nullum crimen sine lege* nemůže vznikat trestní odpovědnost. Jelikož daný čin není trestný, nelze v tomto případě dojít k nepřímému pachatelství.

Druhou možností je právní omyl negativní upravený § 19 TZ, který vylučuje zavinění u těch, kteří nevědí, že čin, který páchají, je protiprávním činem za předpokladu, že nebylo možné se omylu vyvarovat. V tom případě je tak zavinění a s tím spojená trestní odpovědnost vyloučena. Na druhou stranu mohl-li se pachatel omylu vyvarovat, jeho trestní odpovědnost nijak omezená není.<sup>93</sup>

Nepřímé pachatelství by mohlo nastat u právního omylu negativního, kdyby ho nepřímý pachatel vyvolal nebo využil, např. tak, že by osoba A jako zaměstnavatel úmyslně přijala cizince B jako svého účetního, který by se omluvitelně mýlil a dopustil se trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 odst. 1 TZ.<sup>94</sup> V případě osoby B by se jednalo o omluvitelný omyl a nepřímým pachatelem by zde byla osoba A, která věděla o jeho neznalosti a spoléhala na ni.

### 3.4 Osoba jednající za okolnosti vylučující protiprávnost

Hlava III obecné části TZ se zabývá okolnostmi, za kterých čin není protiprávný, tedy nejsou naplněny znaky trestného činu a pachateli nevzniká trestní odpovědnost. Jmenovitě jsou v § 28 až 32 TZ upraveny tyto okolnosti vylučující protiprávnost:

- i) krajní nouze (§ 28);
- ii) nutná obrana (§ 29);

---

<sup>93</sup> ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 204-206. ISBN 978-80-7552-358-7.

<sup>94</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 275-276. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.



- iii) svolení poškozeného (§ 30);
- iv) přípustné riziko (§ 31);
- v) oprávněné použití zbraně (§ 32).

Kromě těchto se budu blíže zabývat ještě okolností výkonu povinnosti.

Další okolnosti vylučující protiprávnost plynou ze zvláštní části TZ, např. beztrestnost agenta dle § 363 TZ nebo neoznámení trestného činu dle § 368 odst. 3 TZ. Zároveň lze tyto okolnosti dále rozšiřovat za pomoci analogie, jelikož v tomto případě jde o zužování trestní odpovědnosti, a analogie *in bonam partem* je povolena.<sup>95</sup>

Ustanovení o nepřímém pachateli výslovně zmiňuje zneužití osoby neodpovědné z důvodu nutné obrany, krajní nouze anebo jiné okolnosti vylučující protiprávnost. Je otázkou, zda není nadbytečné zmiňovat první dva konkrétní případy, když by stačilo pouze následné souhrnné označení, které je také pokrývá. Dle mého názoru by to mohlo být systematičtější řešení, přesto z toho nevyplývá žádná praktická komplikace a zákonodárce tak zdůraznil zřejmě nejčastější případy daného institutu.

Co by však aplikaci komplikovat mohlo, hlavně z hlediska legitimacy, je mnou již zmíněná analogie. Při rozšíření okolností vylučujících protiprávnost zmenšíme okruh osob, které za svůj čin budou potrestány, což je v jejich prospěch, tedy ve prospěch pachatele. Na straně druhé rozšířením okruhu osob jednajících za okolností vylučujících protiprávnost rozšíříme i okruh potenciálních živých nástrojů a jednání, které by se bez použití analogie posoudilo jako návod, se posoudí jako nepřímé pachatelství. Z toho vyplývá, že se tím rozšíří podmínky trestní odpovědnosti, což už je spíše zakázaná analogie v neprospěch pachatele. Ani u tohoto případu však nelze předpokládat, že by byl příliš častý.

### **3.4.1 Krajní nouze**

V krajní nouzi jedná ten, kdo odvrací nebezpečí, jež přímo a bezprostředně hrozí některému zájmu chráněnému trestním zákonem a toto nebezpečí nelze odvrátit jiným

---

<sup>95</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 384-385. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

způsobem. Také způsobený následek nesmí být vůči původně hrozícímu zřejmě stejně závažný či závažnější. O krajní nouzi se nejedná, měla-li osoba, které nebezpečí hrozilo, povinnost jej snášet.

U krajní nouze se přímo nabízí situace, kdy pachatel pod pohrůžkou donutí jinou osobu vykonat trestný čin. Jedná se o psychické donucení (*vis compulsiva*) které může být kvalifikováno jako vydírání dle § 175 TZ nebo útisk dle § 177 TZ. Za splnění všech podmínek krajní nouze je jednající osoba beztrestný živý nástroj a pachatel je odpovědný jednak za pohrůžku vůči této osobě ve formě přímého pachatelství, např. namíří-li na ni střelnou zbraň, a dále je odpovědný za čin, který dle jeho pokynů osoba vykonala ve formě nepřímého pachatelství, např. otevřela-li pod pohrůžkou zastřelení sejf v bance.

Na příklad z praxe poukazuje Kratochvíl. Jde o otce, který donutil svou mladistvou dceru k uškrcení babičky pod pohrůžkou zabítí. Dcera tak ze strachu učinila. Nicméně zde nebyly naplněny podmínky krajní nouze, konkrétně scházela proporcionalita, protože oba následky, hrozící i skutečně způsobený, znamenaly usmrcení osoby. Dcera tak byla odpovědná za vraždu a otec za návod k vraždě. Vzhledem k nekonformitě dcery s úmyslem otce má však Kratochvíl zato, že otec by měl být potrestán jako nepřímý pachatel, pouhé účastenství považuje za nedostatečné zvláště proto, že dostatečně nevystihuje míru společenské nebezpečnosti jeho činu. V případě, že by zde naopak panovala shoda, postih dcery jako pachatele a otce jako návodce by byl přílehavý.<sup>96</sup>

I Kmec v reakci na tento Kratochvílem nastíněný případ vyjadřuje své názory. V první řadě se zabývá, zda by nemělo být jednání dcery podřazeno pod nutnou obranu, neboť se jedná o specifický případ, kdy je osoba postavena před rozhodnutí „buď já, nebo ona“ a musí se rozhodnout, zda strpět újmu, anebo stejnou újmu způsobit třetí osobě. Pokud bychom setrvali na názoru, že nejsou splněna kritéria ani nutné obrany ani krajní nouze a dcera bude potrestána jako pachatel, pak by Kmec považoval za velmi průlomové, pokud by i její otec měl být potrestán jako nepřímý pachatel, protože do té doby, a řekla

---

<sup>96</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní právo hmotné: obecná část. 3. přeprac. a dopl. vyd., dotisk 2006. Brno: Masarykova univerzita, 2002. Edice učebnic právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 238, ISBN 80-210-2985-4.

bych, že je tomu tak dosud, bylo nepřímé pachatelství v případě *vis compulsiva* závislé na trestní neodpovědnosti živého nástroje pro krajní nouzi.<sup>97</sup>

Jednání dcery je dle mého názoru intenzivním excesem z krajní nouze, a přestože se tato kvalifikace vzhledem k okolnostem zdá tvrdá, takto je to TZ nastaveno. Při ukládání trestu se k tomu přihlédne, konkrétně se bude jednat o polehčující okolnost dle § 41 písm. g) TZ.

Dále mám za to, že kvalifikovat jednání otce jako nepřímé pachatelství i v případě, kdy dcera je za čin trestně odpovědná, je problematické, zvláště v současnosti, kdy máme v § 22 odst. 2 TZ taxativní výčet. Nicméně Kratochvíl trvá na svém, a to i ve své knize reflektující právní stav k 30. 4. 2012.<sup>98</sup> Nejsem si jistá, pod který z případů nepřímého pachatelství by chtěl Kratochvíl otce jako nepřímého pachatele pořadit.

V souvislosti s nedostatečným potrestáním otce upozornil Kmec na fakt, že otec by byl vedle návodu k vraždě odpovědný též za vydírání.<sup>99</sup> Na tyto názory opět reagoval Kratochvíl ve své knize, a to nelze než ocenit, když podotkl, že v takovém případě by zřejmě došlo k faktické konsumpci trestného činu vydírání, tudíž je podle něj skutečně nutné trvat na potrestání otce jako nepřímého pachatele vraždy.<sup>100</sup>

Přímo hrozícím nebezpečím nemusí být jen psychické donucení nepřímým pachatelem, může se jednat o požár, povodeň, blesk, úraz, útok zvířete, špatně zabrzděné vozidlo a další. Toto nebezpečí může být vyvoláno i osobou, která je jím následně sama ohrožena.<sup>101</sup> Lze si představit situaci, kdy osoby A a B žijí v dřevěném domě, přičemž osoba A má vyhrocené vztahy se svým sousedem a chtěla by mu zničit okrasnou zahradu vypuštěním jeho bazénu. Navrhne tedy osobě B, že by si u domu mohly udělat oheň a počítá s tím, že se oheň rozšíří a ohrozí dřevěný dům. Když se tak stane, poradí osobě

---

<sup>97</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (12), s. 20.

<sup>98</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 243-244. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

<sup>99</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (12), s. 20, 22 pozn. 78.

<sup>100</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 209. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>101</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 391. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

B, která chce zabránit shoření domu, aby se vloupala k sousedovi a oheň uhasila vypuštěním jeho bazénu, což ta udělá. Osoba B jedná v krajní nouzi, zatímco osoba A je nepřímým pachatelem.

### 3.4.2 Nutná obrana

Nutnou obranu definuje § 29 TZ jako čin jinak trestný, kterým osoba odvrací útok přímo hrozící nebo trvající, jež směřuje proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Obrana nesmí být vzhledem k útoku zcela zjevně nepřiměřená, zde je zákon oproti krajní nouzi mírnější. Pokud jsou splněny tyto podmínky, je vyloučena protiprávnost a v důsledku toho i trestní odpovědnost.

Nutná obrana musí směřovat pouze proti útočníkovi, což je jeden z hlavních rozdílů oproti krajní nouzi.<sup>102</sup> Nepřímý pachatel musí útok zapříčinit nebo útoku úmyslně využít a počítat s tím, že napadená osoba (živý nástroj) se bude bránit. Plánování takového činu nebude snadné a určitě půjde spíše o případy ojedinělé, ne však neuskutečnitelné.

Uvedu příklad. Osoba A ví, že osoba B u sebe vždy na svou obranu nosí vystřelovací nůž a chodí na kurzy bojových umění, proto předpokládá, že pokud by se osoba B ocitla v situaci, kdy by se cítila ohrožena, byla by v sebeobraně schopna se ubránit a agresora zranit. Zároveň má i známého C, kterého by se chtěla zbavit. Poradí mu, že zná osobu B, která nosí drahé šperky, a při krádeži by mohla být „snadným úlovkem“. Osoba C napadne osobu B, ale ta mu v nutné obraně způsobí zranění. Osoba A tak bude odpovídat jednak za návod k loupeži a dále i za ublížení na zdraví ve formě nepřímého pachatelství. Osoba B nebude trestně odpovědná z důvodu nutné obrany a osoba C bude pachatelem loupeže.

Ani nutné obraně nepřekáží fakt, že útok byl vyprovokovaný. Útok, proti kterému nutná obrana směřuje, může být i domnělý, v tom případě jde o tzv. putativní obranu, a pokud obránce nejednal v omylu z nedbalosti, jeho obrana se posuzuje stejně jako by šlo o útok skutečný.<sup>103</sup>

---

<sup>102</sup> NOVOTNÝ, František. Nutná obrana (několik poznámek). *Trestní právo*. 2015, (2), s. 15.

<sup>103</sup> Tamtéž, s. 15, 18.

### 3.4.3 Svolení poškozeného

Trestní právo chrání jednak zájmy celé společnosti, ale také zájmy jednotlivců. V případě, že dojde k dotčení pouze těch práv, která daná osoba může neomezeně vykonávat, může dát souhlas k tomu, aby do nich bylo zasaženo. Takový souhlas musí být dobrovolný, vážný, určitý a srozumitelný, nepočítá se souhlas daný osobou k tomu nezpůsobilou nebo osobou, která ho dala v důsledku omylu.<sup>104</sup>

Vzhledem ke všem těmto podmínkám, zvláště kvůli vyloučení jakéhokoli fyzického nebo psychického nátlaku a zákazu využít souhlasu daného v omylu, si nemyslím, že by nepřímý pachatel mohl k trestnému činu využít osobu jednající se svolením poškozeného.

### 3.4.4 Přípustné riziko

Přípustné riziko se s účinností TZ dočkalo své výslovné úpravy. Dovožováno bylo nicméně již předtím. Jeho důležitost spočívá v tom, že některé významné lidské činnosti jsou spojeny s nevyhnutelným nebezpečím, ve snaze o vědeckotechnický vývoj a pokrok se proto dovoluje určité riziko, jež může ohrozit právem chráněné zájmy. Typicky se jedná o oblast lékařství, výroby nebo výzkumu. Přípustné riziko je možné pouze za splnění kumulativních podmínek, které spočívají mimo jiné ve veřejné prospěšnosti, souladu se stavem poznání, veřejném zájmu, výsledek musí dále odpovídat riziku a nesmí být možné ho dosáhnout jinak.<sup>105</sup>

Jednat v rámci přípustného rizika může pouze profesionál, tedy osoba kvalifikovaná pro posouzení míry rizika, jež tak může činit díky svému postavení, funkci, nebo povolání. Meze přípustného rizika se určují poměřením daného rizika se zamýšleným výsledkem, nikoli s tím výsledkem, který skutečně nastal.<sup>106</sup>

---

<sup>104</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 420. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

<sup>105</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 270-271. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>106</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 425. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

Živý nástroj jednající v rámci přípustného rizika musí splňovat veškeré podmínky, jež jsou na něj kladeny, a vycházet z informací, které má k dispozici a které má povinnost získat a zohlednit. Pokud však jiná osoba disponuje dalšími, speciálními informacemi, o nichž ví jen ona a zneužije je ve svůj prospěch tak, že živý nástroj zneužije k trestnému činu, půjde o nepřímého pachatele. Např. při testování nového motoru automobilu jeden ze zkušebních řidičů zjistí jeho nedostatky, přestože ostatní, včetně výrobce, o nich nevědí. Řidič si je vědom, že existuje velká šance, že v autě vznikne požár, ale nikomu o tom nepodá informaci. Naopak využije situace a požádá svého kolegu, se kterým soupeří o povýšení, aby vůz řídil místo něho. Jelikož původní řidič využívá situace v úmyslu způsobit kolegovi zranění, jedná tak v přímém úmyslu jako nepřímý pachatel.

### 3.4.5 Oprávněné použití zbraně

Aby se jednalo o oprávněné použití zbraně, je nutné, aby zbraň použil živý nástroj za podmínek stanovených právním předpisem. Nejčastěji jde o zbraň střelnou, může jít ale i o bodnou či sečnou. Zbraň mohou použít např. příslušníci ozbrojených sil, policie, obecní policie, celních orgánů, nebo vězeňské služby a justiční stráž. Podmínky použití jsou upraveny v jednotlivých zvláštních zákonech. Některé z předpisů se dovolávají pouze nutné obrany a krajní nouze, v tom případě je nutné splnit tyto obecné podmínky.<sup>107</sup> Některé předpisy umožňují zbraň použít i za dalších okolností, často je zde však také požadavek subsidiarity, tedy nejprve vyčerpat jiné, mírnější donucovací prostředky.<sup>108</sup>

Jako příklad mě napadá situace, kdy 2 spolupachatelé vyloupí banku, ale ještě než stihnou utéci, banku obklíčí policisté. Spolupachatel A se rozhodne, že policii namluví, že ho spolupachatel B ke všemu přinutil. K tomu by se mu hodilo, aby ten to již nemohl vyvrátit, proto využije situaci a přesvědčí spolupachatele B, že nejlepší bude, když ten hned uteče ven a párkrát vystřelí na policisty, aby je vystrašil. Policisté následně opětují palbu, čímž spolupachatele B usmrtí. Spolupachatel A se tímto dopustí, mimo jiné, vraždy svého

---

<sup>107</sup> SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, s. 136-137. ISBN 80-861-9974-6.

<sup>108</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 393-394. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

komplíce ve formě nepřímého pachatelství, když k činu využije policisty jako živé nástroje.

Pro úplnost ještě doplním, že zbraň jsou oprávněny použít i osoby se zbrojním průkazem k osobní ochraně, mohou tak však učinit pouze v mezích nutné obrany anebo krajní nouze. Za stejných podmínek ji mohou použít i příslušníci soukromých bezpečnostních služeb, žádné výjimky z obecných pravidel pro ně neplatí.<sup>109</sup>

### 3.4.6 Výkon povinností

Mezi další okolnosti vylučující protiprávnost řadí Solnař i závazný rozkaz a úkony v trestním a exekučním řízení.<sup>110</sup> Stejně tak učinil i Nejvyššího soud ČR, který vydal velice zajímavý rozsudek dne 7. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 179/99<sup>111</sup>, v němž posoudil jednání vykonavatele trestu smrti jako jednání živého nástroje neodpovědného z důvodu výkonu povinností uložených pravomocným a vykonatelným rozsudkem. Jednalo se o případ obviněného soudce bývalého Státního soudu, který v roce 1951 jako člen senátu nespravedlivě odsoudil sedm osob k trestu smrti. Tento čin vyšel najevo při činnosti Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Obžaloba byla podána pro trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele a na takový čin se vztahovala amnestie z roku 1960, proto bylo stíhání zastaveno, což potvrdil i soud druhého stupně. Ministr spravedlnosti však podal stížnost pro porušení zákona. Namítal, že soudcovo jednání má být posouzeno jako trestný čin vraždy, na který se amnestie nevztahovala. Nejvyšší soud se zabýval podmínkami, za kterých může být soudce odpovědný za vraždu a využil příležitosti, aby se vyjádřil též k otázkám etiky soudního rozhodování.

Soud došel k závěru, že obviněný hlasoval pro odsouzení k trestu smrti, přestože věděl, že ve skutečnosti jsou dané osoby nevinné. Po celou dobu až dosud se však necítí, ani náznakem, odpovědný, jelikož podle něj šlo jen o „divadýlko“ a rozsudek již byl vytvořen

---

<sup>109</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 394. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

<sup>110</sup> SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, s. 134-137. ISBN 80-861-9974-6.

<sup>111</sup> PR 3/2000 s. 120.

někým jiným. Soudy prvního i druhého stupně na věc nazírali jako na pouhé porušení procesních pravidel, naproti tomu Nejvyšší soud se kloní k totálnímu etickému selhání, které zapříčinilo ztrátu lidských životů, a proto věc vidí jako nepřímé pachatelství vraždy. Pachatel v tomto případě užil k činu živý nástroj, vykonavatele trestu smrti, jehož jednání má sice navenek podobu trestného činu, nicméně nejde o projev jeho vůle. Živý nástroj měl povinnost vykonat uložený rozsudek, což je obdobou případu, kdy je zneužito právo dávat rozkazy, osoba tak měla povinnost uposlechnout rozkaz. Za účastníky na činu nepřímého pachatele lze považovat ty, kteří pojali záměr zlikvidovat dané osoby a kteří jako prostředek zvolili rozsudek smrti. Ovlivnili soudní řízení, k čemuž využili svého faktického postavení, které nad soudem měli, a to díky své politické moci a státnímu mechanismu.

### 3.5 Osoba sama nejednající

Živý nástroj může být zneužit k činu, přestože sám nijak nejedná. Je tomu tak, chybí-li jedna ze složek jednání, tedy vůle nebo její projev.<sup>112</sup> Osoba, jíž chybí projev vůle navenek, patrně nemůže být zneužita nepřímým pachatelem, avšak osobu, která postrádá volní složku vůle, lze k činu užít poměrně snadno za použití fyzického donucení (*vis absoluta*). *Vis absoluta* na rozdíl od *vis compulsiva* zcela vylučuje složku volní a tím se vylučuje i jednání. V důsledku toho nedojde ani k naplnění objektivní stránky trestného činu. Zneužití toho může nepřímý pachatel, např. když vede ruku jiné osoby při podpisu, či při stisknutí spouště zbraně.

Tyto případy připomínají použití neživého nástroje k činu více než jiné, protože živý nástroj zde nevyjadřuje žádnou svoji vůli, žádné jednání. Kmec považuje za možné hodnotit pachatele těchto činů jako pachatele přímé.<sup>113</sup> Vzhledem k tomu, že současný TZ výslovně zmiňuje užití osoby nejednající mezi ostatními případy nepřímého pachatelství, držela bych se této kvalifikace.

---

<sup>112</sup> Blíže v kapitole 2.2.

<sup>113</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (12), s. 20.



### 3.6 Osoba nejednající zaviněně

Nepřímým pachatelem může být zneužita i osoba nejednající zaviněně vůbec nebo alespoň ne v zákonem požadované formě zavinění, to znamená, že u trestných činů, u kterých je vyžadován úmysl, jedná osoba pouze nedbale. Toto splňují i osoby jednající v omylu, ty jsou v § 22 odst. 2 TZ zmíněny ještě samostatně.

Jelínek uvádí příklad, kdy pronajímatel pronajme byt osobě, kterou chce usmrtit, je si totiž vědom, že se plynáři při své činnosti na bytě dopustili závažné chyby, jež bude mít pravděpodobně fatální následky. Pronajímatel bude jako nepřímý pachatel odpovědný za vraždu, zatímco plynáři, živé nástroje, mohou být odpovědni pouze za nedbalostní trestný čin.<sup>114</sup>

Další příklad zmiňuje Žďárský, když nastiňuje situaci dopravní nehody, jež způsobí osoba A. Poškozeným je tu osoba B, která byla nabourána. Ta využije situace a nechá si následně poničit auto ještě více, aby od pojišťovny osoby A získala větší pojistné. Jelikož však osoba B není účastníkem pojistného vztahu, nejedná se o pachatelství přímé. Osoba A i pojišťovna jsou uvedeny v omyl a prvně jmenovaná je užita jako živý nástroj, který nejedná zaviněně. Osoba B je nepřímým pachatelem, protože prostřednictvím živého nástroje vylákala pojistné plnění, na které neměla nárok. Otázkou, kterou se článek zabývá, je, zda může být pachatelem pojistného podvodu pouze ten, kdo je účastníkem pojistné smlouvy, anebo i někdo jiný. Judikatura v této oblasti není jednotná. V každém případě osoba B bude nepřímým pachatelem buď trestného činu pojistného podvodu dle § 210 TZ, anebo pouze obecného podvodu dle § 209 TZ.<sup>115</sup>

### 3.7 Osoba nejednající ve specifickém úmyslu či pohnutce

Pro spáchání některých trestných činů je zákonem vyžadován zvláštní úmysl či pohnutka. Živý nástroj se většinou dopustí sám jiného trestného činu, který není natolik závažný

---

<sup>114</sup> JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 303. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

<sup>115</sup> ŽĎÁRSKÝ, Zbyněk. K problematice subjektu trestného činu pojistného podvodu v případech smluvního typu pojištění. *Trestněprávní revue*. 2010, (12), s. 381.

jako ten, jehož se dopustí nepřímý pachatel.<sup>116</sup> Např. nepřímý pachatel A řekne živému nástroji B, aby zavolal osobě C a vyhrožoval jí, že „nenechá-li jeho dceru na pokoji, velice špatně to s ním skončí“. Živý nástroj A se úmyslně dopustí trestného činu vydírání dle § 175 odst. 1 TZ, avšak neví, že osoba C je soudce rozhodující v případě dcery nepřímého pachatele A. Úmyslem nepřímého pachatele je působit na soudce a přimět ho zamítnout obžalobu vůči dceři, jedná proto ve zvláštním úmyslu a dopustí se nepřímého pachatelství trestného činu vyhrožování s cílem působit na orgán veřejné moci dle § 324 odst. 1 písm. a) TZ.

Dalším příkladem může být pachatel navádějící živý nástroj ke krádeži tašky, jež obsahuje dokumenty se státním tajemstvím, které plánuje vyrazit cizí mocnosti. Živý nástroj o tomto plánu neví, z jeho pohledu se jedná o běžnou krádež posuzovanou dle § 205 TZ, zatímco nepřímý pachatel se dopustí trestného činu vyzvědačství dle § 316 TZ.<sup>117</sup>

Jak jsem již psala na konci kapitoly 2.2, pohnutka (motiv) vyjadřuje vnitřní podnět pachatele k činu a blízce souvisí i s cílem a záměrem, proto lze za živý nástroj považovat toho, komu chybí kterýkoli z těchto fakultativních znaků subjektivní stránky trestného činu. Tyto fakultativní znaky nám pomáhají lépe pochopit důvod a smysl trestného činu a také to, co chce pachatel činem vyvolat. To je velice důležité pro určení míry jeho nebezpečnosti, neboť tyto znaky umožňují dokreslit konkrétní povahu činu.<sup>118</sup> Je proto nutné promítnout tuto větší škodlivost do posouzení nepřímého pachatele, pokud živý nástroj znaky škodlivějšího činu nenaplnil.

---

<sup>116</sup> DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: Komentář, I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 183. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-790-4.

<sup>117</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 317. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

<sup>118</sup> SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, s. 311-312. ISBN 80-861-9974-6.

## 4 Vymezení nepřímého pachatelství vůči dalším formám pachatelství

V této části se zaměřím na rozdíly mezi nepřímým pachatelstvím a dalšími formami trestní odpovědnosti, konkrétně přímým pachatelstvím, spolupachatelstvím a účastenstvím. Všechny zmíněné formy lze souhrnně označit jako pachatelství v širším smyslu podle § 113 TZ, který tak označuje kromě pachatele a spolupachatele i účastníka. Výjimkou jsou ustanovení, ze kterých vyplývá, že je v nich skutečně myšlen jen pachatel ve smyslu užším, tím je mimo jiné § 24 odst. 2 TZ, z něhož plyne, že ustanovení o trestní odpovědnosti pachatele se použijí i na účastníka, není-li stanoveno jinak.

### 4.1 Přímé pachatelství

Přímého pachatele definuje zákon v § 22 odst. 1 TZ následovně: „*Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.*“ Jak jsem již uvedla, základní rozlišení přímého a nepřímého pachatele spočívá v tom, kdo vykoná činnost popsanou v konkrétním ustanovení zvláštní části TZ, případně se alespoň pokusí nebo se k činu připraví. Přímý pachatel jednání vykonává vlastnoručně nebo za použití nástroje (neživého).

Pokud pachatel spáchá čin společným jednáním s jinou, trestně neodpovědnou osobou, např. pro nedostatek věku nebo pro nepříčetnost, jedná se o spáchání činu jediným, přímým pachatelem.

Takový případ řešil např. Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky rozhodnutím ze dne 25. 8. 1970, sp. zn. 1 To 38/70,<sup>119</sup> jenž ve věci krádeže, které se dopustil mladistvý spolu se čtrnáctiletým, konstatoval, že nemůže jít o spolupachatelství, jak chybně uvedl krajský soud. O to může jít pouze v případě, kdy jsou obě osoby, které společným jednáním skutek spáchaly, trestně odpovědné. Daný trestný čin tak má jediného pachatele.

---

<sup>119</sup> R 51/1970 Sb. rozh. tr.

Věc však může být i složitější. Pokud se trestně odpovědná osoba nedopustí ani části jednání naplňujícího skutkovou podstatu, nejedná se o samostatné pachatelství. V úvahu může přicházet nepřímé pachatelství, pokud osoba o neodpovědnosti věděla, ale ne vždy je snadné věc správně posoudit.

To můžeme vidět v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 8. 2015, sp. zn. 8 Tdo 715/2015<sup>120</sup>, týkající se případu nezletilého neodpovědného pro nedostatek věku, který plánoval a připravoval zastřelení oběti, která ho dlouhodobě šikanovala. S plánem seznámil mladistvého, jenž byl obětí v minulosti taktéž šikanován, ten projevil s usmrcením oběti souhlas a dle požadavku nezletilého slíbil, že oběť vyláká na místo činu. Tak se stalo, na místě nezletilý nejdříve oběť postřelil, a ve chvíli, kdy ta se k němu blížila, mladistvý ho vyzval, „ať ho dorazí“, což nezletilý následně udělal.

Soudy prvního i druhého stupně mladistvého uznaly vinným proviněním vraždy podle § 140 odst. 2 TZ jako nepřímého pachatele podle § 22 odst. 2 TZ, podle nich *„mladistvý jiného úmyslně usmrtil po předchozím uvážení a k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku“*. Soud dovolací souhlasil s kvalifikací činu dle § 140 odst. 2 TZ, nesouhlasil ale s formou spáchání, dle jeho názoru šlo o přímé pachatelství. Nepřímé pachatelství je v tomto případě podle něj nepřiléhavé, jelikož nelze říci, že by mladistvý úmyslně užil ke spáchání svého činu jinou osobu jako živý nástroj. S tím souvisí i otázka, zda je nutným znakem nepřímého pachatele jeho dominance nad živým nástrojem. Touto otázkou jsem se zabývala v bodě 2.3.2 s tím, že názory na ni nejsou jednotné, převažuje však ten, že dominance potřeba je, ale stačí i dominance dílčí, která v tomto případě byla splněna pokynem mladistvého k „doražení“.

Nicméně dle Nejvyššího soudu v tomto případě o nepřímé pachatelství nešlo. Podle něj jednání nezletilého i mladistvého naopak naplňuje znaky spolupachatelství, jelikož se jedná o společné jednání směřující k přímému vykonání trestného činu, a to i díky tomu, že v předstihu společně prohlédli místo činu i hrob, který nezletilý předtím vykopal, a následně nezletilý uložil zbraň do batohu mladistvého, o čemž ten věděl. V usnesení je také uvedeno, že spolupachatelé se na činu nemusí podílet stejnou měrou, stačí i jen

---

<sup>120</sup> NS 7399/2015.

částečné přispění, a to i v podřízené roli. Z důvodu trestní neodpovědnosti nezletilého však nemohlo jít o spolupachatelství, za čin proto odpovídá pouze mladistvý jako přímý pachatel.

Na toto usnesení reaguje článkem Kratochvíl, který souhlasí s původní klasifikací soudů, protože mladistvého má za nepřímého pachatele. Považuje za rozhodné, že to byl pouze nezletilý, kdo vykonal smrtící úkon. Podle něj dovolací soud interpretoval pojem „společné jednání“ extrémně široce a dopustil se tak vlastně *analogie legis*, která je v neprospěch pachatele zakázána.<sup>121</sup>

Dále existují i situace, kdy dojde k souběhu nepřímého pachatelství s přímým, bude tomu typicky u *vis compulsiva*, kdy se osoba dopustí trestného činu vydírání jako přímý pachatel a zároveň činu, který spáchá skrze živý nástroj, např. krádeže. Je však otázkou, zda nedojde k faktické konzumpci trestného činu spáchaného ve formě přímého pachatelství, to bude záležet na konkrétních trestných činech.

#### 4.1.1 „Nepřímé pachatelství přímé“

Ve zvláštní části TZ je několik trestných činů, které materiálně odpovídají nepřímému pachatelství, ale kriminalizovány jsou ve zvláštní části TZ jako pachatelství přímé. Vysvětlím to na příkladu trestného činu porušení služební povinnosti vojáka podle § 393 odst. 2 alinea druhá TZ,<sup>122</sup> skutková podstata zní: „*kdo zneužije [...] podřízených k úkolům nad rámec služebních povinností, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci*“. Pachatel v tomto případě zneužívá jiné osoby, dá se říci živé nástroje, protože jsou to ony, kdo vykoná určitou nežádoucí činnost, v tomto případě plnění úkolů nad rámec služebních povinností. Ale tím, že zákonodárce vymezil skutkovou podstatu slovy „kdo zneužije“, naplňuje skutkovou podstatu sám pachatel vlastním jednáním, § 22 odst. 2 TZ není vůbec nutné využívat. Velice obdobným

---

<sup>121</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. Od nepřímého pachatelství k přímému. *Státní zastupitelství*. 2016, (1), s. 15-16.

<sup>122</sup> KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 209. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

příkladem je § 393 odst. 2 alinea druhá TZ, porušení služební povinnosti příslušníka bezpečnostního sboru.

Takováto kriminalizace by se dala srovnat s kriminalizací pomoci jako přímé pachatelství u trestného činu pomoci těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství v § 161 TZ. Zákodárce v těchto případech učinil trestnými jednání, která by jinak trestná nebyla. V tomto případě není z důvodu akcesority možná pomoc k trestnému činu, jelikož žena se trestného činu nedopouští, a chyběl by tu trestně odpovědný pachatel. V případě zneužití podřízených k úkolům mimo rámec povinností je to stejné. Podřízení se svým jednáním ve většině případů také nedopustí trestného činu, je zde však zájem potrestat toho, kdo je k takovému činu přiměl, a to nelze jiným způsobem než samostatným vymezením jeho jednání ve zvláštní části TZ.

Takováto samostatná vymezení jsou možná jen výjimečně, v opačném případě by došlo k přehlcení zvláštní části a ta by se stala nepřehlednou. Hlavně by to ve většině případů bylo zbytečné, protože si lze vystačit s vymezením různých forem trestní odpovědnosti.

## 4.2 Spolupachatelství

Pokud dvě a více osob spáchá úmyslným společným jednáním trestný čin, jde dle § 23 TZ o spolupachatelství. Z toho vyplývá, že spolupachatelství musí tvořit u všech spolupachatelů skutkovou podstatu stejného trestného činu.

Spolupachatelství a nepřímé pachatelství jsou vlastně zvláštní formy pachatelství, které doplňují tu obecnou, přímé pachatelství. Pár věcí mají společné, např. vlastnoruční delikty nelze spáchat ani nepřímým pachatelstvím ani spolupachatelstvím. Dále je možné za spolupachatele považovat jen ty, kteří mají speciální vlastnost či postavení, je-li to vyžadováno konkrétní skutkovou podstatou.<sup>123</sup> A stejně jako po nepřímém pachateli se vyžaduje úmysl nejen ke znakům trestného činu, ale i úmysl čin spáchat prostřednictvím živého nástroje, po spolupachateli je požadován úmysl čin spáchat společným jednáním.

---

<sup>123</sup> KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (11), s. 5.

Z toho se dá odvodit, že formy nepřímého pachatelství a spolupachatelství přichází v úvahu jen u úmyslných trestných činů.

Zásadním rozdílem mezi nepřímým pachatelstvím a spolupachatelstvím je, že u druhého jmenovaného se trestného činu dopouští osoby svým vlastním jednáním a tyto osoby jsou trestně odpovědné.

Může ale dojít i ke spojení obou institutů tak, že bude čin spáchán formou nepřímého spolupachatelství. I když to není příliš rozšířený pojem, jeho uskutečnění je poměrně snadné. Např. skupina tří lidí záměrně mystifikuje kolegu, když mu řekne, že v budově je bomba a měl by to oznámit policii. Kolega tak učiní. Skupina se dopustí ve formě nepřímého spolupachatelství trestného činu šíření poplašné zprávy dle § 357 TZ. Nebo také situace, kdy oba rodiče společně přimějí své desetileté dítě krást ve škole věci spolužákům.

Stejně tak je možné využít k činu více živých nástrojů, např. učitelka na školním výletě dá dětem vylít lahve s nebezpečným odpadem do chráněného vodního zdroje. Učitelka se dopustí trestného činu poškození vodního zdroje dle § 294a TZ.

### 4.3 Účastenství

Obecně se účastenství na stejném trestném činu považuje za méně společensky škodlivé než pachatelství, ale existují i případy, v první řadě u organizátorství, kdy tomu tak není, a činy účastníka dosahují stejné závažnosti, přestože účastenství samotné ke spáchání trestného činu nestačí.

Účastník sám znaky trestného činu nenaplňuje, přesto přispívá svou činností, aby k jejich naplnění došlo, jedná vždy úmyslně a jeho záměrem je porušení zájmů chráněných trestním zákonem.<sup>124</sup> V tomto se účastník dá srovnávat s nepřímým pachatelem, ale v případě, že jednání nepřímého pachatele naplňuje jak znaky pachatelství, tak účastenství, má pachatelství přednost.

---

<sup>124</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 340. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

Jednotlivé druhy účastenství, tedy organizátorství, návod a pomoc jsou upraveny v § 24 odst. 1 písm. a) až c) TZ. Organizátorství je zvlášť nebezpečnou formou trestné součinnosti, oproti návodu je činnost širší a intenzivnější.<sup>125</sup> Návod pak spočívá ve vzbuzení rozhodnutí v druhém spáchat daný trestný čin, patří sem i tzv. vražda na objednávku. Pokud bude účastenství kvůli akcesoritě vyloučeno, u těchto případů lze zcela jistě přemýšlet o nepřímém pachatelství, kdy rozsah jednání a škodlivosti bude většinou odpovídat. U pomocníka, který pouze usnadňuje spáchání hlavního trestného činu, by to mohlo být o něco komplikovanější, protože jde typicky o nejméně závažnou formu účastenství a bude tak záležet na konkrétním případě.

Účastenství je v současném TZ ovládáno zásadou akcesority účastenství, komentář to vystihuje slovy: „*Organizátorství, návod a pomoc se posuzují jako účastenství podle § 24, jen jestliže se pachatel hlavního trestného činu o něj alespoň pokusil*“. Akcesoritou a jejím výskytem v předchozích trestních zákonících jsem se již věnovala v první části práce zaměřené na historii, kde jsem se snažila vyzdvihnout její význam ve vztahu k nepřímému pachatelství.

Za zajímavost považuji, že právě z důvodu akcesority nemůže být účastenství na trestných činech rozdílných pachatelů posouzeno jako pokračující trestný čin účastenství. Vyplývá to z rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1994, sp. zn. 5 To 25/94<sup>126</sup>, který kritizoval a zrušil rozsudek soudu nižšího stupně, jenž jednání obžalovaného posoudil právě jako pokračování účastenství, konkrétně jako pokračující organizátorství trestného činu podvodu. Vrchní soud konstatoval, že to je vzhledem k různým pachatelům a akcesoritě účastenství vyloučeno.

Naproti tomu v případě, kdy nepřímý pachatel bude opakovaně navádět různé nezletilé děti ke krádeži, soudím, že o pokračující trestný čin krádeže půjde. Odpovědnost nepřímého pachatele je sice také do jisté míry závislá na právním hodnocení činu živého nástroje, rozhodně však ne takovým způsobem jako v případě účastníka. Zde vidíme,

---

<sup>125</sup> Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 5. 4. 1971, sp. zn. 11 To 3/71 (R 67/1971 tr.)

<sup>126</sup> R 61/1994 tr.



kolik toho mění právní kvalifikace a jak je nezbytné, aby soudy důsledně oddělovali účastníka od nepřímého pachatele.

Často rozdíl mezi oběma případy nemusí být velký, nejnanechť to lze demonstrovat na dětech a mladistvých. Pokud činy, které jinak splňují náležitosti pokračování, vykoná na návod jiného čtrnáctiletý, půjde o nepřímé pachatelství, ve kterém se připouští pokračování v trestném činu, pokud se toho samého dopustí osoba pouze o pár dní později, avšak již po svých patnáctých narozeninách, půjde o návod k trestnému činu. Konkrétní trest návodce by nicméně měl být podobný, protože trestní odpovědnost účastníka je obecně stejná jako trestní odpovědnost pachatele.

Správné rozlišení je podstatné i u pokusu. V případě pokusu nepřímého pachatelství se řídíme klasickými zásadami, stejně jako u pachatelství přímého, ale pokus účastenství jako takový trestat nelze, byť oba případy mohou být velmi podobné. Důvodem je podmínka daná § 24 odst. 1 TZ, že pachatel hlavního trestného činu ho musel dokončit nebo se o něj pokusit. Jak píše Solnař, účastenství na činu, jež nepřekročí stadium přípravy, nelze považovat za nic víc než opět jen za přípravu.<sup>127</sup> Jak jsem však již zmiňovala, příprava není obecně trestná.

I na činu nepřímého pachatele se mohou podílet účastníci, a to ve formě organizátorství, návodu i pomoci. Pro příklad lze odkázat na rozhodnutí<sup>128</sup>, které zmiňuji v kapitole 3.4, ve kterém byl naveden nepřímý pachatel jako soudce, aby odsoudil několik osob k trestu smrti. Solnař zmiňuje i existenci nepřímého účastenství, které se bude řídit podobnými zásadami jako nepřímé pachatelství.<sup>129</sup> S tím souhlasí i Šámal, když hovoří o nepřímém návodu, kdy návodce využívá živý nástroj a jeho prostřednictvím navádí k trestnému činu.<sup>130</sup>

---

<sup>127</sup> SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, s. 372. ISBN 80-861-9974-6.

<sup>128</sup> Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 179/99 (PR 3/2000 s. 120).

<sup>129</sup> SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, s. 358. ISBN 80-861-9974-6.

<sup>130</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 340. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

## 5 Specifika nepřímého pachatelství u právnických osob

Subjektem trestného činu mohla být do konce roku 2011 pouze osoba fyzická. Ovšem už Miříčka uváděl, že je myslitelné, aby subjektem byla právnická osoba nebo i jiné osoby hromadné, připouštěl tak teoreticky kolektivní odpovědnost, chyběla k tomu však zákonná úprava.<sup>131</sup> Od účinnosti TOPO, od 1. 1. 2012, je konečně subjektem trestného činu i právnická osoba. Ta spáchá trestný čin, jde-li o čin:

- i) protiprávní;
- ii) spáchaný v jejím zájmu anebo v rámci její činnosti;
- iii) spáchaný osobou vymezenou § 8 odst. 1 TOPO<sup>132</sup>;
- iv) přiřítelný právnické osobě dle § 8 odst. 2, 3 nebo 4, TOPO;
- v) a zároveň se právnická osoba nezproští své odpovědnosti dle § 8 odst. 5 TOPO vynaložením požadovaného úsilí pro zabránění činu.<sup>133</sup>

Zprvu byl v § 7 TOPO taxativní výčet všech trestných činů, kterých se může právnická osoba dopustit, ale od 1. 12. 2016<sup>134</sup> je postup opačný, protože jsou připuštěny všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části TZ vyjma těch, které jsou v § 7 TOPO výslovně zmíněné. Tím došlo k rozšíření trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit. Pro příklad lze uvést hned první trestný čin zvláštní části TZ, a to vraždu dle § 140 TZ, dle dřívější úpravy se jí právnická osoba dopustit nemohla, nyní to již možné je, a to i ve formě nepřímého pachatelství, spolupachatelství nebo účastenství.

Umístění trestných činů do § 7 TOPO má různé důvody, jak vyplývá z důvodové zprávy k novele. Buď jde o takové trestné činy, které právnická osoba nemůže spáchat z podstaty věci (např. vražda novorozence dítěte matkou nebo zabití), anebo takové, které jsou tak navázány na fyzické osoby jako pachatele, že by bylo velice obtížné vůbec určit, zda šlo o jednání v zájmu činnosti právnické osoby a tudíž jí je přiřítelné (např. soulož mezi

---

<sup>131</sup> MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. 10. vyd. Praha: Věšhrad, 1932, s. 35.

<sup>132</sup> Zjednodušené se dá říci, že jde o statutární orgán nebo jeho člena, osobu ve vedoucím postavení, osobu vykonávající rozhodující vliv, zaměstnance nebo osobu v obdobném postavení.

<sup>133</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018, s. 158. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3.

<sup>134</sup> Stalo se tak novelou, konkrétně zákonem č. 183/2016 Sb.

příbuznými nebo dvojí manželství). Dále jsou vyloučeny některé trestné činy vyžadující u pachatele zvláštní vlastnost nebo postavení, u kterých dle zákonodárce postačí potrestat fyzickou osobu a odpovědnost právnické osoby pak už není nutná (např. zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace nebo vlastizrada). I u některých trestných činů proti obraně státu, branné povinnosti a trestných činů vojenských není společensky nutné, aby byly vedle fyzických osob případně trestány i právnické (např. válečná zrada). A nakonec několik trestných činů bylo vyloučeno kvůli nenaplnění principu *ultima ratio* (např. účast na sebevraždě).<sup>135</sup>

Nyní se již zaměřím na ustanovení týkající se pachatele, na § 9 TOPO. Přestože název tohoto paragrafu zní „*Pachatel, spolupachatel a účastník*“, účastenství zde není upraveno a použije se jeho úprava z TZ. § 9 obsahuje 3 odstavce, ve kterých postupně upravuje přímého pachatele, nepřímého pachatele a spolupachatele.

Nepřímý pachatel je vymezen v § 9 odst. 2 TOPO takto: „*Pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby.*“ TOPO tak rozšiřuje nepřímé pachatelství o možnost, aby nepřímým pachatelem byla i právnická osoba. Výslovně zmiňuje také použití právnické osoby jako živého nástroje, a přestože TZ takovou možnost u pachatele fyzické osoby výslovně nepřipouští, domnívám se, že i fyzická osoba může ke svému činu zneužít právnickou osobu jako živý nástroj.

Termín živý nástroj se v souvislosti s umělou konstrukcí právnické osoby může zdát nepřesný a zavádějící, je proto možné ho nahradit pojmem zneužitá osoba,<sup>136</sup> já pro přehlednost však zůstanu u pojmu živý nástroj.

Důležitou zásadou je souběžná nezávislá trestní odpovědnost fyzických a právnických osob. Za tentýž následek tak mohou být odpovědné obě osoby, nebo i jen jedna z nich.

Šelleng se ve svém článku zabývá mimo jiné otázkou, jak přesně dochází k zneužití právnické osoby jinou právnickou osobou. § 22 odst. 2 TZ není dostatečně přiléhavý

---

<sup>135</sup> Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, sněmovní tisk č. 304/0 ze dne 27. 8. 2014.

<sup>136</sup> ŠÁMAL, Pavel. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018, s. 253. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3.

přímo na právnickou osobu, jelikož právnická osoba sama nejedná a nemůže tak jednat ani v omylu, bez zavinění nebo např. v krajní nouzi. Řešením je dvojí přičitatelnost. Fyzická osoba, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě A, zneužije jako živý nástroj dle důvodů v § 22 odst. 2 TZ jinou fyzickou osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě B. Následně článek uvádí i příklad odehrávající se v rámci koncernu, kdy vedení dceřiné společnosti dostane od vedení mateřské společnosti pokyn k přesunu zboží do jejích skladů. Jde o zboží, které patří klientům dceřiné společnosti, a které jí bylo svěřeno. Mateřská společnost ho následně bez vědomí klientů a zástupců dceřiné společnosti prodá a ziskem vykompenzuje ztráty koncernu. Vedení dceřiné společnosti jednalo v omylu. Naopak vedení mateřské společnosti jednalo v přímém úmyslu a mělo by být, stejně jako samotná mateřská společnost, odpovědné za zpronevěru dle § 206 TZ ve formě nepřímého pachatelství.<sup>137</sup>

Tato zjištění odpovídají i usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1267/2015<sup>138</sup>, které řeší, zda a jakým způsobem může být právnická osoba uvedena v omyl. Dochází k závěru, že je to možné v případě, kdy v omylu jedná fyzická osoba, která je ve věci oprávněna učinit daný úkon, nejčastěji to bude patrně statutární orgán.

---

<sup>137</sup> ŠELLENG, Dalibor. Trestní odpovědnost právnických osob začleněných do koncernu - 1. část. *Bulletin advokacie*. 2018, (4), s. 41.

<sup>138</sup> NS 6187/2015.

## **Závěr**

Na nepřímé pachatelství se dá pohlížet ze dvou úhlů. Buď ho lze považovat za jakousi „náplast“ zabraňující beztrestnosti osob, které kvůli akcesoritě účastenství nelze postihovat jako účastníky trestného činu, nebo ho můžeme brát jako samostatnou, plnohodnotnou formu trestné činnosti. První z názorů byl přijímán zvláště v dřívějších dobách, kdy platila zásada osamostatnění účastenství. Autoři jako Prušák, Vybíral a zpočátku i Solnař psali, že konstrukce nepřímého pachatelství je sice zajímavá, ale nepotřebná.

Nutno dodat, že byli i tací, kteří navzdory neakcesorní povaze účastenství v té době vnímali nepřímé pachatelství jinak. Byli jimi třeba Milota a Kallab, kteří považovali nepřímé pachatelství za důležitý institut sám o sobě, jehož důležitost se neodvíjí pouze podle míry závislosti trestní odpovědnosti účastníka na trestní odpovědnosti pachatele. Toto je právě ono druhé pojetí nepřímého pachatelství, jež ho vnímá jako samostatné odvětví, zabývající se trestní odpovědností osob, které nespáchaly trestný čin vlastnoručně.

Před rokem 2010 se dalo namítat, že při použití nepřímého pachatelství se soudy dopouští extenzivního výkladu, jelikož ho dovozují z ustanovení TZ o pachateli přímém. Od roku 2010 je však nepřímé pachatelství samostatně upraveno § 22 odst. 2 TZ a od roku 2012 je zakotveno i v § 9 odst. 2 TOPO.

Za nepřímého pachatele je obecně považován ten, kdo spáchá trestný čin prostřednictvím jiné osoby. Nepřímý pachatel si za prvé musí být vědom, že využívá osobu plně nebo alespoň částečně trestně neodpovědnou, zadruhé se u něj vyžaduje úmysl čín spáchat právě skrze takovou osobu. TZ nejde cestou takovéto obecné definice, místo toho obsahuje taxativní výčet případů, kdy se jedná o nepřímé pachatelství. Výčet zahrnuje užití osob neodpovědných z důvodu nedostatku věku, nepřičetnosti, absence jednání, zavinění nebo zvláštní pohnutky, jednání v omylu a za okolnosti vylučující protiprávnost. Toto pojetí zahrnuje případy vymezené praxí, ale působí právě jako taková náplast na konkrétní případy, jak jsem zmiňovala v prvním odstavci.

Mohou se objevit případy, kdy bude živý nástroj trestně neodpovědný z jiných příčin. V úvahu přichází hmotněprávní exempce nebo nedostatečná rozumová a mravní vyspělost u mladistvého. Problém by také mohlo způsobovat používání analogie u okolností vylučujících protiprávnost, protože rozšiřování okruhu živých nástrojů může vést i k rozšíření okruhu nepřímých pachatelů. I když jsem si vědoma, že tyto případy nebudou časté a možná k nim ani nedojde, doporučila bych zákonodárci vyměnit současnou zákonnou úpravu za obecnou definici nepřímého pachatele. Byla by tak soudům ponechána možnost označit jako živé nástroje i osoby, které jsou trestně neodpovědné z jiných než zákonem předvídaných důvodů.

Je na místě také připomenout, že pro soudní praxi není forma nepřímého pachatelství ničím novým, pracovala s ní již před účinností současného TZ. Díky tomu jsou nejčastější případy nepřímého pachatelství soudní praxí již vymezeny.

Ve své práci jsem se zabývala i judikaturou, a přestože není nijak zvlášť početná, některá rozhodnutí jsou skutečně zajímavá, a já na nich demonstruji mimo jiné nutnost alespoň částečné dominance nepřímého pachatele nad živým nástrojem, možnost přičítat nepřímému pachateli způsobení těžšího následku nebo třeba skutečnost, že i soudce při zneužití svých pravomocí může být nepřímým pachatelem vraždy.

V poslední kapitole své práce zohledňuji také úpravu odpovědnosti právnických osob. Právnické osoby mohou být jak nepřímými pachateli, tak živými nástroji. Vzhledem k tomu, že ony samy nemohou projevovat vůli a činí tak prostřednictvím osob fyzických, tak i zneužívání živého nástroje probíhá skrze fyzické osoby.

Závěrem bych chtěla zmínit, jak důležité je důsledně odlišovat nepřímého pachatele od účastníka. Jednak tím vyjádříme míru společenské škodlivosti, protože nepřímé pachatelství se považuje za závažnější formu trestné činnosti než účastenství, a také nepřímé pachatelství není svazováno akcesoritou účastenství, tudíž je u něj obecně trestný pokus trestného činu.

## **Seznam zkratk**

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon

ZSVM – zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

TOPO – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

## Seznam použitých zdrojů

### 1. Použité učebnice, komentáře a monografie

*Československé trestní právo: učební texty pro studující právnických fakult.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. Učebnice. ISBN (Brož.).

DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: Komentář, I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-790-4.

FILIPOVSKÝ, Jan, Jan TOLAR a Adolf DOLENSKÝ. *O obecné části trestního zákona.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1951. Nový právní řád.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.* 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní).* V Praze: Melantrich, 1935. Vysokoškolské rukověti. Řada spisů právnických a hospodářských.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část.* 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část.* 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část.* 3. přeprac. a dopl. vyd., dotisk 2006. Brno: Masarykova univerzita, 2002. Edice učebnic právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-2985-4.

MILOTA, Albert. *Učebnice obojího práva trestního, platného v Československé republice: právo hmotné.* V Kroměříži: J. Gusek, 1926.

MÍŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: část obecná.* 10. vyd. Praha: Všeherd, 1932.

NOVOTNÝ, Oto, Adolf DOLENSKÝ, Jiří JELÍNEK a Marie VANDUCHOVÁ. *Trestní právo hmotné.* 4. přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2003. ISBN 80-86395-73-1.



PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. Praha: Všehrad, 1912.

ŘÍHA, Jiří. *Účastensví v trestním právu* [online]. 2007 [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/10897>. Vedoucí práce Jiří Jelínek.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. ISBN 80-861-9974-6.

SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 1. vyd. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947.

SOLNAŘ, Vladimír. *Účastenství v československém socialistickém trestním právu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959.

SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestní právo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964. Československé trestní právo.

SOLNAŘ, Vladimír. *Základy trestní odpovědnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972. Systém československého trestního práva.

STORCH, František. *Rakouské právo trestní hmotné*. 4., autorisované vyd. Praha: Všehrad, 1907.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

## 2. Použité odborné články

HEIN, Oldřich. Kulhající trestní zákon. *Trestněprávní revue*. 2014, (6), s. 137-142.

KMEC, Jiří. K nepřímému pachatelství a některým souvisejícím otázkám trestní odpovědnosti. *Trestní právo*. 2003, (10), s. 20-24, (11), s. 2-12, (12), s. 19-22.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Akcesorita účastenství, vývojová stádia trestného činu a nepřímé pachatelství. *Socialistické súdnictvo*. 1984, (6), s. 36-44.

KRATOCHVÍL, Vladimír. České trestní právo v pohybu. *Trestní právo*. 1996, (4), s. 2-7.

KRATOCHVÍL, Vladimír. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku a v platném trestním zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, (19), s. 706-710.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Od nepřímého pachatelství k přímému. *Státní zastupitelství*. 2016, (1), s. 12-19.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Vybrané problémy obecné části návrhu trestního zákoníku ČR 2007 z hlediska obhajoby (2. část). *Bulletin advokacie*. 2008, (6), s. 17-24.

NOVOTNÝ, František. Nutná obrana (několik poznámek). *Trestní právo*. 2015, (2), s. 14-19.

ŘÍHA, Jiří. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ke vztahu § 5 odst. 1, 2, ZSVM a § 12 TrZ). *Trestněprávní revue*. 2006, (10), s. 293-299.

ŠELLENG, Dalibor. Trestní odpovědnost právnických osob začleněných do koncernu - 1. část. *Bulletin advokacie*. 2018, (4), s. 39-42.

VYBÍRAL, Boris. Nad novou knihou o účastenství v československém socialistickém trestním právu. *Právník*. 1960, s. 775-783.

ŽDÁRSKÝ, Zbyněk. K problematice subjektu trestného činu pojistného podvodu v případech smluvního typu pojištění. *Trestněprávní revue*. 2010, (12), s. 375-382.

### **3. Použité právní předpisy**

Zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

### **4. Použitá judikatura**

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 2. 2003, sp. zn. 6 Tdo 120/2003

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. 2 To 26/2011

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 10. 11. 1994, sp. zn. 7 To 389/94

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 2 To 88/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1267/2015

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 2002, sp. zn. 4 Tz 37/2002

Rozsudek Nejvyššího soud ČR ze dne 7. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 179/99

Rozhodnutí Nejvyššího soud Slovenské socialistické republiky ze dne 25. 8. 1970, sp. zn. 1 To 38/70

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 8. 2015, sp. zn. 8 Tdo 715/2015

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1994, sp. zn. 5 To 25/94

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 5. 4. 1971, sp. zn. 11 To 3/71

## **5. Ostatní zdroje**

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, sněmovní tisk č. 140/0 ze dne 19. 12. 2007

Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, sněmovní tisk č. 304/0 ze dne 27. 8. 2014

# Nepřímé pachatelství

## Abstrakt

Diplomová práce se zabývá institutem nepřímého pachatelství. Nejprve zmiňuje jeho historický vývoj, jelikož přijímání nepřímého pachatelství bylo v dřívějších dobách nejednotné. V současnosti u nás platí zásada akcesority účastenství a účastník může být trestně odpovědný pouze, je-li trestně odpovědný hlavní pachatel, avšak tehdy platila zásada opačná, a to zásada osamostatnění účastenství. Nepřímé pachatelství tak nebylo nezbytné a přijímali ho pouze takoví autoři, kteří ho uznávali jako další, specifickou formu pachatelství. Účastenství, zvláště návod a organizátorství, je nepřímému pachatelství velice blízké. Nepřímý pachatel ani účastník nenaplňují znaky trestného činu svou vlastní činností, k jeho spáchání však značně přispívají. Podstatným rozdílem mezi nimi je, jakou osobu navádějí. Pokud je osoba plně trestně odpovědná a úmyslně spáchá daný trestný čin, jde o účastenství, v případě že není, jedná se o nepřímé pachatelství. Nepřímý pachatel si musí být vědom, že využívá osobu, která je trestně neodpovědná nebo alespoň neodpovědná pro daný trestný čin. Dále musí mít úmysl spáchat svůj trestný čin skrze takovou osobu, tzv. živý nástroj. Současný trestní zákoník obsahuje taxativní výčet případů, kdy jde o nepřímé pachatelství. Nepřímým pachatelem je ten, kdo k činu zneužije osobu, jež je neodpovědná kvůli nedostatku věku, nepřičetnosti, omylu nebo proto, že jednala za okolností vylučující protiprávnost, sama nejednala, jednala bez zavinění anebo bez zvláštního úmyslu či pohnutky, je-li vyžadována. Všechny tyto případy jsou v práci podrobněji zkoumány a nechybí u nich ani příklady či judikatura. Autor se zabývá nepřímým pachatelstvím také ve spojitosti s právníckými osobami a řeší, jakým způsobem může jedna právnícká osoba zneužít druhou jako živý nástroj. Hlavním cílem práce je pak zhodnotit současnou úpravu nepřímého pachatelství v trestním zákoníku, poukázat na její nedostatky a navrhnout jejich řešení.

**Klíčová slova: nepřímý pachatel, živý nástroj, akcesorita účastenství**

# **Indirect perpetration**

## **Abstract**

This diploma thesis deals with the institute of indirect perpetration. First it mentions its historical development, since the acceptance of indirect perpetration was inconsistent in earlier times. Now the principle of accessory criminal liability of the participant applies in our country, and the participant can be criminally liable only if the perpetrator is criminally liable. Back then the opposite principle was applied, namely the principle of independence of the participation. Indirect perpetration was not necessary and was only accepted by such authors who recognized it as another specific form of perpetration. Participation, especially instigation and organization, is very close to indirect perpetration. The indirect perpetrator or a participant, do not fulfil the elements of the offence by their own activity, but they contribute significantly to it. The major difference between them is what person they are instigating. If the person is fully criminally liable and commits the offence intentionally, it is participation, if not, it is indirect perpetration. An indirect perpetrator must be aware that he uses a person that is not criminally liable or at least not criminally liable for specific offence. In addition, he must have the intention to commit his offence through such a person, the so-called "live instrument". The current Criminal Code contains exhaustive list of examples of indirect perpetration. Indirect perpetrator is a person who uses another person, that is not criminally liable due to lack of age, insanity, mistake, or because they acted under a circumstance precluding wrongfulness, did not act, acted without culpability or without specific intention or motive, if required. All these cases are examined in detail in the thesis, and there are examples and case-law. The author deals with indirect perpetration also in connection with legal persons and describes how one legal person can use the other as a "live instrument". The main aim of the thesis is to evaluate the current regulation of indirect perpetration in the Criminal Code, to point out its shortcomings and to propose the solution.

**Key words: indirect perpetrator, live instrument, accessory criminal liability of the participant**